

40229

TOM IV. ZESZ. 7.

LISTOPAD 1925.

Redakcja i Administracja:
ul. Daniłowiczowska 16, WARSZAWA.

Biologja Lekarska

MIESIĘCZNIK POŚWIĘCONY NAUKOM BIOLOGICZNYM

pozostającym w związku z medycyną

WYDAWANY POD KIERUNKIEM Dr. S. OTOLSKIEGO

PRENUMERATA

W kraju rocznie zł. 15.—

Za granicą rocznie zł. 18.—

Zeszyt pojedynczy zł. 1.50.

PROPIDON

Buljonowa szczepionka mieszana Prof. BELBET'A

WSKAZANIA:

Zakażenia ropotwórcze. Stany zapalne. Róża. Zakażenia
gronkowcowe-gorączkowe. Zapalenie szpiku kostnego i t. p.

Pudełka zawier. 3 amp. po 4 cm.³

1 " " 6 " " 1,2 "

Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne

LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc. — Warszawa.

ATOKSYCZNE SZCZEPIONKI UTRWAŁONE:

NEO-DMEGON

Szczepionka lecznicza przeciwgonokokowa.
Leczenie rzeżączki i jej powikłań.

Pudełko zawiera 6 amp. po 1 cm.³

NEO-DMESTA

Szczepionka lecznicza przeciwgronkowcowa.
Leczenie zakażeń pochodzenia gronkowcowego: wrzody, karbunkuly, ropnie, zapalenia skóry i t. p.

Pudełko zawiera 6 amp. po 1 cm.³

NEO-DMETYS

Szczepionka lecznicza przeciwkrztuścowa.
Leczenie krztuśca we wszystkich okresach.

Pudełko zawiera 6 amp. po 1 cm.³

ACNYL

Szczepionka lecznicza przeciwtrądzikowa. Leczenie trądzików zwykłych i powikłanych.

Pudełko zawiera 6 amp. po 1 cm.³

APLEXIL

Szczepionka zapobiegawcza przeciwko powikłaniom płucnym grypy. Szczepienia osób zdrowych w środowisku zakażeniem. Leczenie chorych przed wystąpieniem powikłań płucnych.

Pudełko zawiera 2 amp. po 1 cm.³

oraz

Buljonowa szczepionka mieszana

Prof. DELBET'A

PROPIDON

Wskazania: zakażenia ropne, stany zapalne, róża, zapalenia szpiku kostnego i t. p.

Pudełko zawiera 3 amp. po 4 cm.³

LITERATURĘ WYSYŁAMY NA ŻĄDANIE.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN

Sp. Akc.

WARSZAWA.

TABEDO

SZCZEPIONKA ZAPOBIEGAWCZA
PRZECIWTYFUSOWA I PRZECIWPARYTYFUSOWA
W POSTACI PASTYLEK ŻELATYNOWYCH

DO STOSOWANIA DROGĄ DOUSTNĄ

FLAKONY ZAWIERAJĄ 21 PASTYLEK, WYSTARCZAJĄCYCH
DLA UODPORNIECIA JEDNEJ OSOBY NA PRZECIĄG 3 LAT.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS i SYN
SP. AKC. — WARSZAWA

NEO - DMESTA

Atoksyczna szczepionka lecznicza
przeciwgronkowcowa
utrwalona fluorkiem.

Leczenie zakażeń pochodzenia gronkowcowego:
Wrzody, Karbunkuly, Ropnie, Zapalenia skóry i t.p.

Stosowana w postaci zastrzykiwań
domięśniowych lub podskórnych.

Pudełko zawiera 6 ampulek po 1 cm.³

NEO - DMETYS

Atoksyczna szczepionka lecznicza
przeciwkrztuścowa
utrwalona fluorkiem.

Leczenie krztuśca we wszystkich okresach.

Stosowana w postaci zastrzykiwań
domięśniowych lub podskórnych.

Pudełko zawiera 6 ampulek po 1 cm.³

PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc.
WARSZAWA.

TREŚĆ NUMERU:

Prof. J. Guiart. — Medycyna grecka podczas okresu bohaterskiego od Minosa do Homera, str. 297 — 336.

PIERWSZY PREPARAT ZAPOBIEGAJĄCY ZAKAŻENIU KIŁĄ

STOVARSOL

Kwas acetyloksyaminofenyloarsinowy

Preparat „190“

STOVARSOL jest tem przy KIŁE, czem CHININA przy MALARJI.

Wskazania: Zapobieganie zakażeniu kiłą, Kiła we wszystkich okresach, Framboezja podzwrotnikowa, Czerwonka pełzakowa.

Opakowanie: Flakon zawiera 28 tabletek po 0,25 gm. środka czynnego,

**PRZEMYSŁOWO-HANDŁOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS I SYN, SP. AKC.—WARSZAWA.**

ORGANOPREPARATY „SPIESS”

WYCIĄGI GLICERYNOWE ZE ŚWIEŻYCH NARZĄDÓW ZWIERZĘCYCH.

Extr. glycerinat.

CEREBRI

Choroby nerwowe. Histerja. Neurastenja. Uwiąd starczy. Wyczerpanie umysłowe. Osłabienie pamięci. Choroby umysłowe. Uwiąd rdzenia. Padaczka. Alkoholizm.

Wszelkie rekonwalescencje.
15—25 kropeł 3—6 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

HEPATIS

Gruźlica wątroby. Rak wątroby. Żółtaczka pochodzenia wątrobianego. Kamica żółciowa. Cukrzyca. Kurza ślepoty. Marskość wątroby. Zatrucie nikotyną i alkoholem.

10—25 kropeł 2—5 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

MAMMARUM

Włóknaki-mięsaki macicy. Przewlekłe zapalenie macicy. Krwotoki macicy.

10—20 kropeł 3—4 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

OVARIUM

Niedomagania jajników. Nieprawidłowości w miesiączkowaniu. Histerja. Wymloty ciężarnych. Blednica. Choroby nerwowe i umysłowe na tle zbroczeń w sferze płciowej kobiet. Menopauza i t.p.

15—20 kropeł 2—4 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

RENUM

Niedomoga nerkowa we wszelkich postaciach. Choroby nerek, ostre i przewlekłe. Mocznica. Cukrzyca. Skaza moczowa.

10—20 kropeł 2—6 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

GLAND. THYMI

Krzywica. Choroba Basedowa. Blednica. Wole. Obrzęk śluzowy. Niedorozwój dziecięcy. Krztusiec.

15—25 kropeł kilka razy dziennie.

Extr. glycerinat.

CORDIS

Nerwica serca. Osłabienie serca. Niedokrwistość. Blednica. Arytmja. Dusznosc sercowa. Otluszczenie serca. Choroby mięśnia sercowego. Osłabienie serca ostre i przewlekłe przy zakażnych i innych ciężkich chorobach.

15—20 kropeł 3—4 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

LIENIS

Niedokrwistość. Gruźlica. Choroba Basedowa. Charłactwo zimnicze. Krzywica. Blednica. Niedokrwistość żółtliwa. Krwotoki. Rekonwalescencja. Dur powrotny.

15—30 kropeł 3—5 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

MEDULLAE

OSSIIUM

Niedokrwistość. Niedokrwistość żółtliwa. Skrofuły. Krzywica. Gruźlica. Charłactwo malaryczne. Blednica.

20—30 kropeł 3—4 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

PULMONUM

Gruźlica płuc. Zapalenie opłucny, suche i wysiękowe. Katar chroniczny oskrzeli. Zapalenie płuc. Rozedma płuc.

15—20 kropeł 3—4 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

TESTICULORUM

Niemoc płciowa. Azoospermja. Uwiąd rdzenia. Uwiąd starczy. Wyczerpanie fizyczne i nerwowe. Ozdrowienie. Blednica. Niedokrwistość. Neurastenja. Padaczka. Histerja. Zwyródnienie mięśnia sercowego. Miażdżycza naczyń. Gruźlica.

10—40 kropeł 3—4 razy dziennie.

Extr. glycerinat.

GLAND. THYREOIDEAE

Obrzęk śluzowy. Wole. Otyłość. Choroba Basedowa. Niedorozwój dzieci. Kretynizm. Choroby nerwu wzrokowego. Choroby nerwowe skóry. Padaczka.

Gruźlica. Rak.

10—30 kropeł 2—4 razy dziennie.

FLAKONY ZAWIERAJĄ PO 20 cm. 3 PŁYNU.

GLAND. THYREOIDEAE SICCATA

Tabletki tyreooidynowe.

Obrzęk śluzowy. Wole. Otyłość. Choroba Basedowa. Niedorozwój dzieci. Kretynizm. Choroby nerwu wzrokowego. Choroby nerwowe skóry. Padaczka. Gruźlica. Rak.

Od 1 do 10 tabletek dziennie. Flakon zawiera 100 tabletek.

SPOSÓB UŻYCIA: Naczczo lub w 2 godziny po ostatnim jedzeniu wypić pół szklanki wody Vichy lub wody z dodatkiem odrobiny (na koniec noża) sody (dwuwęglanu sodu), a potem w parę minut łyknąć lek z odrobiną wody, w ilości wskazanej przy każdym preparacie. Poisek można przyjmować po upływie 20 minut.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc.—Warszawa

BIOLOGJA LEKARSKA

WYDAWANA POD KIERUNKIEM DR. S. OTOLSKIEGO

Rok IV. — Nr. 7.

Listopad 1925.

MEDYCYNĄ GRECKĄ

PODCZAS OKRESU BOHATERSKIEGO OD MINOSA DO HOMERA.

SKRÓT

OKRES PRZEDHISTORYCZNY CYWILIZACJI GRECKIEJ. — *Pe-lazgowie. Cywilizacja na Krecie (od 3000 do 1400 przed Nar. Chr.). — Achajowie. Cywilizacja myceńska (od 1400 do 1100 przed Nar. Chr.). Wojna trojańska. — Doryjczycy. Cywilizacja doryjska (1100—800 przed Nar. Chr.).*

BUDOWLE HISTORYCZNE. — *Opis pałacu na Krecie: Knossos. — Opis pałacu myceńskiego: Myceny, Tyrynt i Troja.*

PODANIA. — 1° *Bogowie, którzy odgrywali pewną rolę w stosunku do rozwoju medycyny: Apollo; Artemida albo Diana; Ilitja; Hera albo Junona; Atena albo Minerva. — 2° Bohaterowie: Melampjusz; Orfeusz; Centaur-Chiron; Hercules; Esculap; Higjea i Telesfor; Podalirjusz i Machaon.*

POEMATY. — *Medycyna w utworach Homera. — 1° Lekarze: Podalirjusz i Machaon. — 2° Anatomja: podobna do anatomji Hipokratesa. — 3° Fizjologja: Homer jako poprzednik Barteż'a. — 4° Chirurgja: opis ran; opatrunek miejsc chorych. — 5° Ginekologja: poród w pozycji klęczącej. — 6° Medycyna i Farmacja: zaraza w Troji; rozkład trupów; magicy i zatrucie: Kirke; trucizna z Epiru; roślina „moly“; Agamedeusz; egipcjanka: Polydamna, Helena i nepenthes. — 7° Higjena: higjena zapobiegawcza: higjena ciała; kąpiele i sporty; higjena pożywienia: 3 posiłki; bankiety, napoje; wino i pijaństwo.*

W jednej z poprzednich prac staraliśmy się o przestudjowanie medycyny z czasów faraonów. Dzięki licznym dokumentom, odkrytym przez Egiptologów, byliśmy w stanie odtworzyć życie i wiadomości medyczne kapłanów starożytnego Egiptu*).

Obecnie chcielibyśmy poprobać szczęścia w przestudjowaniu innego kraju, a mianowicie chodzi nam o odpowiedź na pytanie, jakie były pierwotne wiadomości medyczne w Grecji w czasach, kiedy ta kolebka naszej kultury wyłaniała się zaledwie z epoki pierwotnej, by tem samem mogło to być uważane jako dalszy ciąg naszych badań o medycynie ludów przedhistorycznych.

Przedsięwzięcie to jest dosyć trudne, gdyż dokumenty, na których mamy zamiar się oprzeć, są bardzo niekompletne. Musimy się zatem zastrzedz, że nie będzie to praca wyłącznie medyczna, bowiem trzeba nam będzie również opisać to tło zasadnicze, na podłożu którego rozwijała się ówczesna wiedza medyczna.

Przypominając główne zarysy epoki historycznej dotychczas tak mało znanej, będziemy się starali z pośród poematów, podań oraz ruin wydostać to wszystko, co będzie dla nas wskazówką potrzebną do ustalenia naszego poglądu na ówczesną medycynę.

OKRES PRZEDHISTORYCZNY CYWILIZACJI GRECKIEJ.

Musimy przypomnieć, że do niedawna pierwotna cywilizacja grecka była nam tylko znana z podań i z utworów Homera; nie znając prawie nic z jej pierwocin, uważano, że powstała ona na ziemiach greckich przez jakiś rodzaj twórczości spontanicznej, który nawet nazywano „cudem greckim”.

Dzięki jednak poważnym poszukiwaniom, w szczególności Schliemann'a i Evans'a poczynionym, w ostatnich pięćdziesięciu latach, przeważnie na brzegach i wyspach morza Egejskiego, odkryto cywilizację grecką przedhistoryczną, co pozwoliło również przenieść początki historii Grecji do 3000 lat przed N. Chr.

---

*) Biologia Lekarska 1923 r., tom II, zeszyt 3.

Pelazgowie.

Odkrycia, poczynione w czasach obecnych przez antropologów w kierunku badania ras, a które przyczyniły się do pierwszych przejawów cywilizacji, oddały nieocenione usługi.

Uczni niemieccy, chcący jak zwykle wysunąć na pierwsze miejsce rasę germańską, stworzyli hipotezę rasy aryjskiej, albo indo-germańskiej, która podług ich mniemania przez cały szereg wędrówek miała dać początek wszystkim poszczególnym narodom europejskim. W dzisiejszych czasach hipoteza ta absolutnie nie ma racji bytu. Ludzie, którzy stworzyli podstawę cywilizacji europejskiej i którzy ludzkość całą wyprowadzili z czasów barbarzyńskich, pochodzą z Afryki, a nawet sądzić można, że ośrodek wspólnego wymarszu znajduje się w wyższym Egipcie. Widzieliśmy już w poprzednim artykule, że *rasa śródziemnomorska* pochodzi stamtąd i zamieszkała ona w Azji i na południu Europy, posiada swoich ostatnich przedstawicieli w narodach łacińskich; — możemy więc przypuszczać, że ludom tym starożytni nadali właśnie miano *Pelazgów*.

Byli to ludzie pracowici, przywiązani do ziemi, zamieszkiwali oni przeważnie płaszczyny alluwjalne, otwarte od morza, i rok rocznie użyźniane przez wylewy rzeczne. Płaszczyny te nazywali oni „*Argos*“, a miastom nadawali miano „*Larisa*“

Pelazgowie wykonali cały szereg potężnych prac, jak: odprowadzanie wody, kanały, groble i szosy, które przyczyniły się do utrzymania wody w dolinach. Od ewentualnych inwazji nieprzyjaciół zabezpieczały ich potężne mury, które w czasach późniejszych otrzymały nazwę „*murów Cyklopów*“; zrobione one były z olbrzymich kamieni nałożonych jeden na drugi bez żadnego połączenia cementowego. Tymczasem Pelazgowie, jak wszyscy mieszkańcy z nad morza Śródziemnego, byli niskiego wzrostu; głowy mieli owalne, twarz bez zarostu, włosy ciemne, falujące. Religja ich polegała na kulcie sił natury; posiadała ona swoje misterja, które znali tylko wtajemniczeni; oraz swoje specjalne obrządki, a nawet język pierwotny. Za potomków Pelazgów możemy w chwili obecnej uważać mieszkańców Azji mniejszej i wszystkich krajów nadśródziemnomorskich. Etrusowie mogą być również uważani za Pelazgów.

Cywilizacja na Krecie (3000 do 1400 przed Nar. Chr.).

Zdaje się, że z licznych wysp morza Egejskiego Kreta była najwcześniej zaludniona. Pelazgowie przybyli tam już około 8000 lat temu. Położenie jej w środku wschodniej części morza Śródziemnego sprawiło, że Kreteńczycy głównie zajmowali się żegluga, tak, że wkrótce statki Kreteńczyków ukazały się na morzu, a około roku 3000 przed Nar. Chr. docierali oni nawet do Egiptu. Dzięki temu następował szybki rozwój cywilizacji na Krecie. Broń miedziana zastępuje kamienną, a rysunki o żywych kolorach ozdabiają garnki neolityczne. W tym samym czasie zjawiają się klejnoty złote i srebrne. Kreteńczycy albo „*Kefti*“ prowadzą bardzo ożywiony i intensywny handel z Egipcjanami, wymieniając przedmioty sztuki oraz rośliny o własnościach medycznych. Rozwój handlu postępuje nawet tak szybko, że powstaje z końcem XIX wieku bogata kolonia kreteńska w Egipcie. Niestety z powodu podboju Egiptu przez Hyksosów z końcem XVII wieku rynek egipski zostaje zupełnie zamknięty dla Kreteńczyków. Poszukują oni innych rynków zbytu, zakładając kolonie na Cyprze i w Fenicji, a szczególnie na północy docierają do Argolidy i wkrótce Myceny stają się wielkim rynkiem zbytu dla Kreteńczyków. Stąd przedostają się przedmioty sztuki i towary kreteńskie aż do Tessalii, a nawet do Macedonii i kiedy znowu rynek egipski będzie dla nich dostępny, Kreteńczycy dostarczą nań piękne garnki myceńskie, miedź cypryjską, drzewo z Libanu, a nawet ołów i bursztyn, które sami otrzymują, albo drogą lądową, albo udając się po nie na rynki zachodnie. Stają się oni pośrednikami między Egiptem, a Europą. Statki ich docierają do wszystkich zakątków morza Śródziemnego, a obszar im podległy zajmuje większą część półwyspu bałkańskiego i prawie wszystkie wyspy morza Egejskiego. Ten okres hegemonii kreteńskiej przypada na czas od 1700 do 1400 lat przed N. Chr. i zbiega się z epoką brązu.

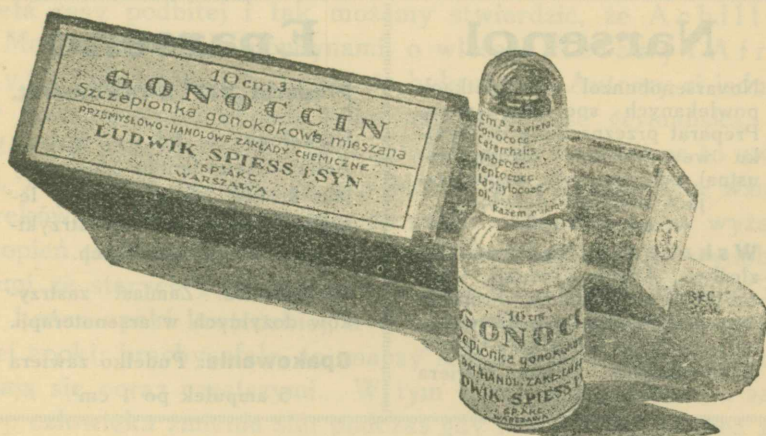
Achajowie.

Około roku 2000 przed Nar. Chr. zjawiają się nowi ludzie, przybywający z północy—Achajowie. Przybywają oni z wybrzeży adriatyckich Illirii, przechodzą Epir i Pindus i zatrzymują się

„GONOCIN“

SZCZEPIONKA PRZECIWGONOKOKOWA

WE FLASZKACH-AMPUŁKACH ZAMKNIĘTYCH HERMETYCZNIE PRZY POMOCY KAUCZUKOWEJ NASADKI.

FLAKONY ZAWIERAJĄ 10 cm.³ SZCZEPIONKI,
A NA KAŻDY cm.³ PŁYNU PRZYPADA:

1000	miljonów gonokoków,
200	" synokoków,
100	" streptokoków,
100	" stafilocoków,
100	" mikrobów Kataralnych.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS i SYN
SP. AKC.
WARSZAWA.

Pierwszy preparat zapobiegający zakażeniu kiłą

STOVARSOL

Kwas acetyloksyaminofenyloarsinowy

PREPARAT „190“

STOVARSOL jest tem przy KILE, czem CHININA przy MALARJI.

Wskazania: Zapobieganie zakażeniu kiłą, Kiła we wszystkich okresach, Framboezja podzwrotnikowa, Czerwonka pełzakowa.

Opakowanie: Flakon zawiera 28 tabletek po 0,25 g. środka czynnego.

Narsenol

Novarsenobenzol w tabletkach powlekanych specjalną masą. Preparat przeznaczony do użytku wewnętrznego (drogą doustną), jako kuracja, uzupełniająca zastrzyki dożylnie w arsenoterapii.

Wskazania: Niedokrwistość złośliwa, Angina Vincenti, ChOROBY skórne, Żimnica, Framboezja podzwrotnikowa, Czerwonka, Uporczywe kat. kiszki, Grypa.

Opakowanie: Flakon zawiera 30 tabl. à 0,1 g.

Eparseno

Preparat „132“ D-ra Pomaret.

Utrwalony i jałowy roztwór Amino-arseno-fenolu, stosowany jako środek arsenowy przy leczeniu kiły sposobem wstrzykiwań domięśniowych.

Wskazania: Zamiast zastrzyków dożylnych w arsenoterapii.

Opakowanie: Pudełko zawiera 5 ampułek po 1 cm³.

Dwuoksyduamidoarsenobenzol-metylen-sulfoksylat sodowy

Novarsenobenzol Billon

Wskazania: Kiła, Dur powrotny, Angina Vincenti, Żimnica i t. p.

Opakowanie: Ampułki zawierające 0,15 — 0,30 — 0,45 — 0,60 — 0,75 — 0,90 g. w pudełkach po jednej i po dziesięć sztuk.
(Opakowanie weterynaryjne po 1,5—3,0—4,5 g. w rurce).

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN

SPÓŁKA AKCYJNA

w Warszawie, ul. Daniłowiczowska № 16.

na pewien czas w Tessalji; są to prawdopodobnie pierwsi Hellenowie. Powoli Achajowie zajmują całą Grecję, zdobywając ją na Kreteńczykach. Nie wiele możemy powiedzieć o ich pochodzeniu; rasa ich jednak była zupełnie różna od Pelazgów i to, możemy śmiało twierdzić, wbrew zdaniu uczonych włoskich. Uczeni niemieccy, angielski *M a d i s o n G r a n t* i francuski *L a p o u g e*, uważają ich za ludzi północy o wysokim wzroście, głowach podłużnych, włosach blond. Uczeni ci twierdzą, że typ blondyna u Greków był zawsze uważany za typ arystokraty, już od czasu epoki myceńskiej, w przeciwieństwie do typu bruneta rasy podbitej i tak możemy stwierdzić, że *Achilles* i *Me n e l a u s* byli blondynami, o włosach *H e l e n y* i *A f r o d y t y*, mówi również *Homer*, że były złote. Autorzy ci jednak w rzeczywistości chcieli tylko uświetnić rasę germańską, do której w znacznej części sami należeli, i nie zwrócili na to uwagi, że właśnie dlatego, że typ blondyna był rzadkością wśród greków, ci ostatni specjalnie go cenili i uważali go za wyższy stopień piękności. Ostatnie badania nad szkieletami wydobytymi ze starych grobowców wykazują, że czaszka zmienia się w końcu epoki kreteńskiej, a w szczególności podczas następnej epoki; brachycefale, to znaczy ludzie o głowach okrągłych, stają się coraz częstszy. W tym samym okresie czasu sam typ człowieka zmienia się; podczas gdy Kreteńczyk był bez zarostu, Myceńczyk nosi brodę, posiada długie włosy. Zmiany te możemy przypisywać jedynie przybyciu Achajów. Jest więc bardzo możliwe, że ci ostatni należeli do rasy *celtyckiej*, lub może do *odgałęzienia dynarycznego*, zamieszkującego po dziś dzień Illirję.

Pomijając już pochodzenie, możemy stwierdzić, że Achajowie przynieśli z sobą użytek bronzu, posiadali wozy wojenne i byli uzbrojeni w długie miecze, służące im do ataku, i zbroję dla obrony. Nic więc dziwnego, że Kreteńczycy uzbrojeni jedynie w krótki sztylet trójkątny i tarczę, nie mogli nawet marzyć o skutecznej obronie. Przewyższając jednak swoich zwycięzców cywilizacją, podbijają ich na tym polu. I właśnie z tego skrzyżowania dwóch elementów, kreteńskiego i achajskiego, powstanie nowa forma cywilizacji, tak zwana cywilizacja myceńska.

Cywilizacja myceńska (od 1400 do 1100 przed Nar. Chr.).

Na ziemiach greckich po podboju ich przez Achajów zapanał system rządów zbliżony do feodalnego. Achajowie będą panami, a Kreteńczycy ich wassalami. Całą Grecję pokryją pałace warowne, których panowie, rywalizując między sobą, będą prowadzili ustawiczne wojny. Epoka myceńska będzie okresem rządu siły brutalnej. *Książęta Atrydy* wyróżniali się specjalnie swoją okrutnością z pośród innych książąt achajskich, panowali oni w Mycenach i powoli podbijali coraz to nowe włości swoich rywali, i można śmiało powiedzieć, stali się wkrótce panami pierwotnej Grecji.

Mimo przewagi politycznej Achajczyków, Kreteńczycy zachowali swój supremat w dziedzinie ekonomicznej, trzymając w swoim posiadaniu cały handel morski. Nic więc dziwnego, że zniecierpliwieni Achajczycy, widząc przewagę na tym polu swoich wassali, wyładowują na Krecie, niszczą wszystko i powracają do Grecji, zostawiając za sobą tylko zgłiszcza i ruiny. Od tej chwili Myceny zastępują Knossos i stają się centrum Hellady. Achajczycy z wojowników stają się wkrótce żeglarzami dla kontynuowania handlu kreteńskiego; statki ich, tak jak dawniej kreteńskie, docierają do wszystkich zakątków morza Śródziemnego. Ale cywilizacja myceńska będzie tylko spaczoną imitacją cywilizacji kreteńskiej.

Myceńczycy prowadzą w dalszym ciągu handel z Egiptem, gdzie ich wyroby garncarskie są bardzo cenione, zakładają oni jednak głównie kontuary na wybrzeżach Azji Mniejszej.

Nad cieśniną dardaneńską łączącą morze Czarne z morzem Egejskim Pelazgowie założyli niegdyś miasto Troję. Miasto, położone nad cieśninami, tem samem stało się pośrednikiem między Azją i Europą; w okresie hegemonji Achajczyków w Grecji dosięgało punktu kulminacyjnego rozwoju. Od 15 do 13 wieku przed Nar. Chr. stosunki handlowe bardzo ożywione łączyły Myceny z Troją. Myceńczycy mieli jeszcze świetne plany: chcieli oni przepłynąć cieśninę Hellespontu i nawiązać stosunki handlowe z ludami nieznanymi, żyjącymi poza nią. Przedsięwzięli oni ową słynną *wyprawę argonautów*, w której udział brali wszyscy słynni naówczas bohaterowie. Rozwój ten jednak był zahamowany przez Trojańczyków, którzy chcieli za wszelką

cenę utrzymać swoją hegemonję. Achajczycy nie mogąc się pogodzić z tą nową potęgą, czuli się zmuszeni pod wodzą słynnego i potężnego króla Mycen Agamemnona, grupującego pod swemi sztandarami wszystkie ludy Hellady, skorzystać z nadarzającej się zresztą zupełnie błahej sposobności i rzucić się na bogate miasto Troję, aby tym sposobem opanować cieśniny. To było zasadniczym powodem słynnej *wojny Trojańskiej*.

Wojna ta, której datę możemy oznaczyć na początek XII wieku przed Nar. Chr., mimo zwycięstwa Achajczyków nie przyniosła tym ostatnim spodziewanych korzyści. Kraj wyczerpany przez długą i uciążliwą wojnę, nie mógł wytrzymać najazdu barbarów, przez analogję moglibyśmy porównać do upadku cesarstwa rzymskiego podczas pierwszych wieków naszej ery. Nadwałnione cesarstwo myceńskie nie mogło stawić oporu inwazji doryckiej, która w 1100 r. zniszczyła połowę cywilizacji Achidów.

Doryjczycy.

Doryjczycy należący do tej samej rasy co Achajczycy, mówiący jednakowym językiem, przybyli również z Illirji przez Epir i Tessalję. Ale rozwój ich kulturalny ustępował w wielu punktach Achajczykom. Możemy śmiało twierdzić, że ludzie ci byli nawpół cywilizowani, niszczący wszystko po drodze, dzięki swemu uzbrojeniu w miecze i lance z żelaza. Ta ich przewaga w uzbrojeniu przyczyniła się do zupełnej klęski Achajczyków, którzy, bądź schronili się do Attyki, bądź i to w znacznej większości uciekli na swoich statkach do Azji mniejszej, gdzie zamieszkali Ionię. Doryjczycy przeszli przez cały półwysep bałkański i zamieszkali głównie wschodnią część Peloponezu. Widzimy więc jednak, że Ateńczycy i Ionowie są bezpośrednimi następcami cywilizacji myceńskiej i kreteńskiej, gdy tymczasem Dorowie będą się chełpili w przyszłości swoim pochodzeniem doryjskim.

Cywilizacja doryjska (od 1100 do 800 przed Nar. Chr.).

Doryjczycy nie obeznani z przeszłą cywilizacją, nie będą budowali ani pałaców, ani zamków obronnych. Przeciwnie, jedynymi budowlami doryckimi nam znanymi będą grobowce,

których prostota dziwnie stoi w sprzeczności z wspaniałymi grobami achajskimi. Poza żelazną zbroją, oraz sprzętami pozagrobowymi zawierają owe grobowce zaledwie wazy, ozdobne tylko rysunkami malowanymi o motywach prostych. Posążki bronzowe, które czasami można znaleźć, są zupełnie pierwotnie rzeźbione i przypominają w swojej prostocie posążki galijskie. Był to styl, który podług starego nekropolu ateńskiego nazwanym został *stylem dipylonu*. Okres doryjski jest to epoka średniowiecza Grecji, epoka cofnięcia się cywilizacji. Jedynie tylko na brzegach Azji Mniejszej zachowały się wspomnienia epoki myceńskiej i stąd wyjdą słynne *poematy Homera*, które będą dla nas źródłem pierwszym i poważnym dla naszego studjum nad pierwotną medycyną grecką.

BUDOWLE HISTORYCZNE.

Knossos.

Prawdziwe zdumienie ogarnęło świat uczony, kiedy w roku 1900 naszej ery dowiedziano się o odkryciu, dokonaniem przez Evans'a, archeologa angielskiego, słynnego *labiryntu, a raczej pałacu w Knossos*, gdzie podług legendy miał rządzić król Minos. Był on, jak głoszą myty starożytne, synem księżniczki fenickiej Europy i Jowisza, który miał przybrać postać byka. Zobaczymy, że zwierzę to nie małą rolę odegrało nie tylko w legendach, ale i w społeczeństwie kretańskim. Wykształcony przez swego ojca Jowisza w sztuce rządzenia ludźmi, Minos stał się najmędrszym z pośród swoich poddanych; prawa jego miały służyć, jako wzór Likurgowi, a jego sława była taka, że kiedy w przyszłości miasto greckie będzie zagrożone rewolucją, uczony kretański zostanie zawezwany, aby mu pomógł. Wnioskować jednak śmiało możemy, że był to rzeczywiście wielki i mądry król; stworzył on bardzo wcześnie potężną flotę moską, kolonizował Cyklady i wziął w swoje posiadanie całe morze. Ludy podbite przez niego płaciły mu haracz, a członkowie jego rodziny zarządzili potężnymi fortecami na wyspach.

Pałac Minosa był zbudowany, zdaje się, w 1700 roku przed Nar. Chr. Nie posiada on jednak tej piękności niezrównanej,

Injectiones sterilisat.

Bismuth.-Chinin.

Jodat.

10⁰/o

w zawiesinie oleistej.

IDENTYCZNY Z FRANCUSKIM PREPARATEM
„RUBYL”.

Nie bolesny środek stosowany we wszystkich
okresach kiły, sposobem wstrzykiwań głębokich
domięśniowych.

OPAKOWANIE:

pudełka zawier. 12 ampulek po 1,5 g.
i   "   "   12   "   "   3   "

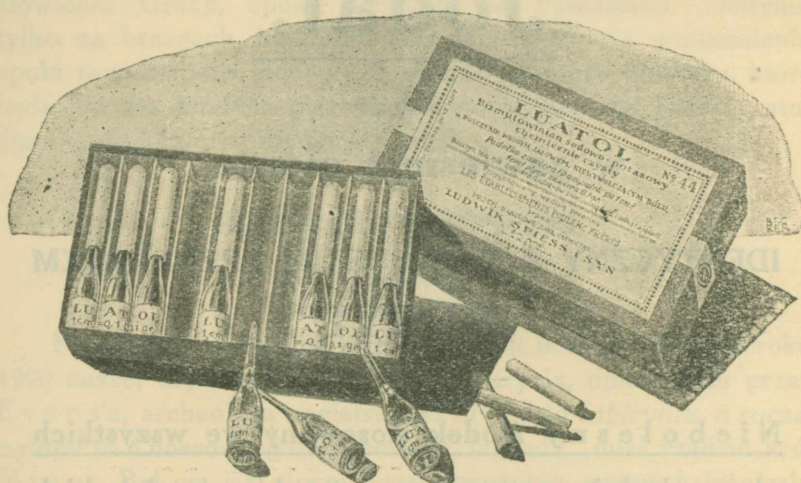

PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS i SYN, SP. AKC.
WARSZAWA

LUATOL

BISMUTO-WINIAN-SODOWO-POTASOWY
w ROZCZYNIE WODNYM

po 0,1 g. w 1 cm.³

Wskazania: Rika i choroby wywoływane przez krętki.

Sposób stosowania: Głębokie zastrzykiwania domięśniowe.

Wygląd: Pudełko zawiera 10 ampulek po 1 cm.³

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc.

WARSZAWA

oraz symetrii, która cechowała późniejsze budowle greckie. Jest to prędzej zgrupowanie budynków, powstających stopniowo i tworzących szereg wązkich uliczek, które pokryte następnie dachem stawały się korytarzami. Mimo wszystko jednak ten amalgamat heterogeniczny tworzył pałac wygodny i bogaty, gdzie pan mógł nie tylko umieścić całą swoją rodzinę, służbę, administratorów, ale również znalazły tam stosowne ukrycie wspaniałe skarby Minosa. Całokształt pałacu stanowczo nasuwa na myśl życie komfortowe, a nawet zbyt wygodne, które mogło stanowczo oczarowywać poddanych Minosa swoim przepychem przyjęć. Był to z drugiej strony zamek wa-

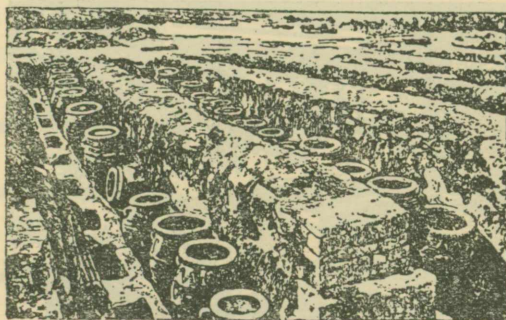

Fig. 1. Stan obecny magazynów w Knossos, pod. Głotz.

rowny, gdzie król mógł utrzymywać w specjalnie na ten cel przeznaczonych budynkach potężną załogę; posiadał on zbrojownię wypełnioną strzałami i mieczami, których liczbę ściśle zapisywano na tabliczkach. Północno-wschodnia część pałacu była specjalnie przeznaczona na urządzenie rolnicze i przemysłowe, a więc: prasa na oliwki, pracownie dla fabrykacji królewskich waz kamiennych i fajansowych, które do dzisiejszego dnia wzbudzą w nas szczerzy podziw. W zachodniej części znajdowały się magazyny z żywnością; wielkie beczki kamienne dwa metry wysokie, ustawione w dwa rzędy, służyły do przechowywania win i oliwy, a specjalne kanały, urządzone pod temi rezerwoarami służyły w razie pęknięcia, lub przeciekania do odpływu wina lub oliwy. Ziarno zaś było przechowywane w wielkich kufrach kamiennych starannie scho-

wanych pod podłogą magazynów. Długi korytarz oddzielał magazyny od sal, przeznaczonych dla ludzi. Pokojem najbardziej charakterystycznym jest sala tronowa. Tutaj *M i n o s*, wchodząc uroczyście przez podwójne drzwi zasiadał na gipsowym tronie, na podniesieniu, który przez swój kształt ogólny przypomina nam stalle gotyckie; cała zaś jego świta zasiadała na niskich ławkach, nad którymi umieszczono malowidła, wyobrażające grifonów. W sąsiedztwie sali tronowej znajdowała się sala, poświęcona na ofiary i na uczty, wspierająca się na dwóch grubych kolumnach, na których była umieszczona podwójna siekiera, symbol bogini — matki, specjalnie

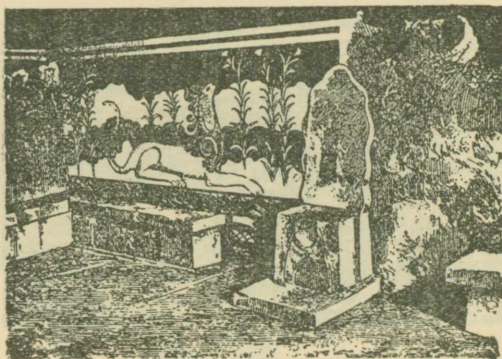

Fig. 2. Sala tronowa w pałacu Minosa, pod. Głotz.

czczonej w Knossos. Siekiera taka, nazwana po grecku „*labrys labrynthos*” dała nazwę prawdopodobnie pałacowi — „*labirynt*”. Pod salą tą w miejscu ukrytym znajdowały się przyrządy rytualne, a między niemi słynne posążki bogini ze żmijami, odwzorowanie etjopskie bogini — matki...

Część południowo-wschodnia było to „*gynceum*” to znaczy mieszkanie królowej i kobiet, gdyż nie zapominajmy, iż jesteśmy na wschodzie. Tutaj rzeczywiście wzbudzą nasz zachwyt urządzenia hygieniczne, dzięki którym możemy śmiało uważać pałac w Knossos, za urządzone na wzór mieszkań, które my nazywamy obecnie komfortowemi. Same schody, które prowadzą do tej części pałacu ze swojemi poręczami i kolumnami dają wspianiały obraz. Światło i powietrze przedostają

się przez okna i specjalne otwory, nazwane „studniami światła”. Te ostatnie, które są rzeczą charakterystyczną dla architektury kreteńskiej, ozdobione są balustradami i kolumnkami i przez zręczne ułożenie takowych sprawiają ciekawe efekty świetlne w salach i westibulach. Zdaje się nawet, że otwory te były zamykane za pomocą jakiejś przezroczystej masy, zabarwionej na czerwono, prawdopodobnie „papyrus naoliwiony”. Pałac znajdował się na stoku wzgórza i tembardziej był dostępny dla dokładnego oświetlenia i wentylacji. Kuchnia była prawdopodobnie na świeżym powietrzu, a opał, który był potrzebny zaledwie przez kilka dni w roku składał się z główni rozżarzonych.

Podziwu godne są również prace, związane z osuszaniem pałacu, urządzenia te wzbudzają w nas zachwyt, jako wysoki

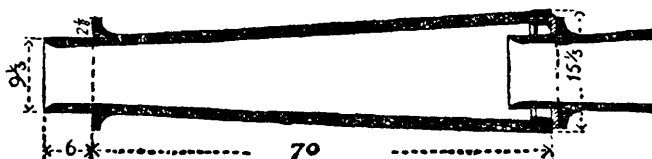

Fig. 3. Rury gliniane, służące do przeprowadzania wody i kanalizacji w pałacu w Knossos, pod. Thompson.

stopień rozwoju techniki hydraulicznej. Woda źródłana była przeprowadzona do pałacu przez wspaniałą kanalizację, zrobioną z rur glinianych o średnicy 12 cm., połączonych ściśle jedna z drugą za pomocą cementu. Woda zanieczyszczona, jak również woda deszczowa, która spadała w niektórych porach roku w wielkiej obfitości, zbierała się w specjalnie na ten cel przygotowanych studniach, które łączyły się za pomocą kanału podziemnego, ocementowanego, pokrytego z zewnątrz płytami kamiennymi, a o ich wielkości niech świadczy chociażby to, że człowiek mógł bez trudu przechodzić przez nie. We wschodnim skrzydle pałacowym dwa główne odgałęzienia tej podziemnej kanalizacji łączyły się w jeden wspólny kanał, który prowadził do rzeki. Jeszcze więcej zdumiewającym jest fakt, że Kreteńczycy znali już „water-closet”. Znajdujemy bowiem w apartamentach królowej na parterze pokój, posiadający dwa otwory, połączone z kanalizacją. Wgłębienie

w murze wskazuje nam, że znajdowało się siedzenie na wysokości 57 cm. Królowa Knossos'u posiadała takie urządzenia, jakimi nie mogą się poszczycić królowe Francji, mimo całego przepychu Wersalu, lub Louvru.

Posiadała ona również pokój kąpielowy, którego podłoga była zrobiona z masy terrakotowej, podobnej do używanego obecnie cementu. Woda odpływała do środkowego wgłębienia, przez które dostawała się do kanałów. Wielkie wanny gliniane służyły do kąpieli.

Rzeczywiście trudno nam wyjść z podziwu, gdy sobie uprzytomnimy, że te wszystkie urządzenia były zrobione przeszło 4000 lat temu.

Fig. 4. Fresk w Knossos przedstawiający walkę byków, pod. Glotz.

Wyznawcy teorii, iż wielki komfort nowoczesny przyczynia się do rozkoszy i do deprawacji obyczajów, znajdują w pałacu Knossos nowe potwierdzenie swoich dowodzeń. Opierając się na podaniach, stwierdzić musimy, że ani królowa, ani księżniczki nie odznaczały się zbytnią cnotą. Tak jak niema dymu bez ognia, tak samo na pewnych podstawach głoszą nam legendy, że nieskromna Pasifa, żona samego króla Minosa spółkowała z bykiem i miała syna Minotaura. Mimo ciągłych dyskusji na ten temat, długo będziemy jeszcze czekać na rozwiązanie tej zagadki. Możliwe jest jednakże dojście do pewnych wniosków konkretnych, dzięki naszym odkryciom, poczynionym na Krecie. Dowiadujemy się bowiem, że główną rozrywką Kreteńczyków były *walki byków*. Znalezione nawet frezki, wyobrażające właśnie taką walkę, na której widać kobiety i mężczyzn, a których rozpoznać możemy po kolorze

PROPIDON

Buljonowa szczepionka mieszana
według Prof. DELBET'A.

Wskazania:

Zakażenia ropne, Stany zapalne, Róża, Zapalenie szpiku kostnego i t.p.

Dawkowanie:

Dla dorosłych dawka 4 cm.³, t. j. zawartość ampułki.

Dla dzieci dawkę stosuje się w stosunku do wagi i wieku:

dla noworodków	$\frac{1}{5}$ cm. ³
do roku	$\frac{2}{3}$ cm. ³
do trzech lat	1 cm. ³
do dziesięciu lat	2 cm. ³
do piętnastu lat	3 cm. ³

Zastrzykiwania powtarzać należy co trzy dni.

Wyniki osiąga się najpóźniej po trzech zastrzyknięciach.

Opakowanie: Pudełko zawiera 3 amp. po 4 cm.³.

i " " 6 " " 1,2 "

LITERATURĘ WYSYŁAMY NA ŻĄDANIE.

Przemysłowo - Handlowe Zakłady Chemiczne
LUDWIK SPIESS I SYN, Sp. Akc.
Warszawa.

PROPIDEX

Maść propidonowa według Prof. DELBET'A

SZCZEPIENIA NASKÓRNE

SKŁAD:

BULJONU	10 cm. ³
PACIORKOWCÓW	4300 Miljonów
GRONKOWCÓW	8300 "
PRĄTKÓW BŁĘKITNOROPNYCH	20 Miljardów
LANOLINY	90 g.

WSKAZANIA: LECZENIE ROPNYCH ZAPALEŃ SKÓRY, CZYRAKÓW, OPARZELIN I ODMROŻEŃ, RAN ZAKAŻONYCH, OWRZODZEŃ ŻYŁAKOWYCH etc.

Tuba zawiera około 30 g.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc.
WARSZAWA

skóry, gdyż podług wierzeń egipskich skóra mężczyzn jest czerwono-brunatna, gdy tymczasem skóra kobiet — jest biała. Jeżeli można sądzić, że źródeł nam znanych, walki te różniły się zasadniczo od walk hiszpańskich. Byk w tych walkach nie był zabijany, tylko służył, jako przeszkoda dla mężczyzn, którzy wykonywali nad nim najrozmaitsze ćwiczenia akrobacyjne, podczas gdy on był w biegu; kobiety zaś prawdopodobnie starały się odwrócić uwagę byka od mężczyzn i pomagać im w ich skokach. Możemy przypuszczać, że właśnie w tym celu byli żądani od Aten przez Kreteńczyków okup w postaci młodych ludzi, — rozwiązanie jednak tej zagadki pozostawiamy archeologom. Z powodu jednak wielkiego niebezpieczeństwa, jakie przedstawiały te walki, wielu uczestników ponosiło śmierć na miejscu — były to przypuszczalne ofiary *Minotaur'a*. Jeden z nich *Tezeusz* umiał przypodobać się córkom króla *Minos'a*, łagodnej *Ariadnie* i płomiennej *Fedrze*, i przy ich pomocy zbiegł wraz ze swemi współtowarzyszami. Czyż nie były to córki godne swojej matki, jeśli dla dogodzenia swoim namiętnościom, stały się współniczkami nieprzyjaciół własnego ojca?

Dziwnym być musiał wygląd pałacu w *Knosos* podczas tego, jak król *Minos* zasiadał w sali tronowej, lub składał ofiary przed podwójną siekierą, natomiast żona i jego córki oddawały się bezkarnie wszystkim możliwym rozkoszom cielesnym w celu zaspokojenia swoich namiętności. Zresztą freski, odnalezione w pałacu, w należyty sposób odtwarzają nam obyczaje, panujące między damami dworu: wytworna kokieterja, o wyglądzie tak nowoczesnym, że farby mogłyby nam się zdawać anachronizmem, gdybyśmy nie znali już wyrafinowania cywilizacji egipskiej. Kobiety te mogą śmiało współzawodniczyć z nowoczesnemi; ze swemi przyjemnemi twarzyczkami, o nieregularnych rysach, z noskiem zadartym i loczkami nad skroniami. Ubiór ich obcisły w talji, głęboko wydekoltowany, ozdobiony fryzkami, wskazywał, że są one godnemi siostrami *Pasify*, *Ariadny* i *Fedry*. Zaślepienie w kulcie swego ciała, żyły tylko dla miłości. Śmiało możemy zadać sobie pytanie, czy wielki i potężny król *Minos* w zaciszu „gynecem” nie urządzał orgji „Parku Jeleni” na wzór *Wersalu* i czy ten

król, tak bardzo sprawiedliwy, nie był równocześnie najbardziej zdeprawowanym. Skutkiem oczywistym cywilizacji o tak wysokim stopniu wyrafinowania będzie dorobek artystyczny bardzo pokaźny. Kreta dostarcza rzeczywiście przedmiotów sztuki najrozmaitszych rodzaj. Nie będziemy jednak tego szczegółowo opisywać, będziemy tylko zwracali uwagę na to, co może mieć chociaż drobny związek z historią naturalną. Kreteńczycy byli malarzami-naturalistami pierwszorzędnymi; motywy dekoracyjne, spotykane na ich wazach, zapożyczone są w znacznej części z flory i fauny morskiej; szczególnie ulubio-

Fig. 5. Niewiasta ubrana podług mody kreteńskiej, pod. Głotz.

Fig. 6. Waza kreteńska z Gournia, na której przedstawiona jest mątwą, pod. Głotz.

nym ich tematem dekoracyjnym jest mątwą, zaplątana w algach, oraz żeglarz. Zarówno w malarstwie, jak i w rzeźbie zawsze starają się oni odtworzyć ruch i tak, jak ich poprzednicy magdaleńscy są oni niezrównanymi realistami. Sztuka kreteńska odmłodziła sztukę egipską i chaldejską, a najpiękniejszymi przedmiotami jej, zachowanymi do chwili obecnej, są wspaniałe wazy złote, znalezione w grobowcu w Vaphio. Bez względu zresztą, z jakiego punktu będziemy rozpatrywali charakter nowoczesny, który wykazują nam ruiny zamku w Knossos, musimy przyznać, że był on prawdziwie wielką zdobyczą ludzkości. Otóż nie wyobrażamy sobie, że zamek Knossos był jedyną taką budowlą, około niego wznosiły się

pałace arystokracji, później domy mieszkalne, prawdziwie wielkie miasto, na koniec cmentarze, które zajmowały peryferie.

Badając dokładnie ruiny tego miasta, znowu stajemy przed faktem, zgoła nieoczekiwanym i wprawiającym nas w zdumienie. Miasto to posiadało już kanalizację i odpowiednie urządzenie higieniczne. Pelazgowie odznaczali się właśnie tym przestrzeganiem higieny; urządzenia te, które później odnajdujemy w Etrurji, następnie w Rzymie zanikają ze Średniowieczem i zjawiają się dopiero w XIX wieku naszej ery. Achajczycy, jak już wspomnieliśmy powyżej, zburzyli pałac w K n o s-

Fig. 7. Jeden z pułkowników złotych z Vaphio (praca kretańska) podług jednych przedstawia scenę polowania na dzikie byki, podług innych — walkę byków. Scena ta jest pełna życia, jak wszystkie prace kretańskie, pod. Perrot i Chipiez.

s o s około roku 1400 przed Nar. Chr. podczas panowania A m e n o f i s'a III-go, to jest w chwili, gdy wspaniała cywilizacja egipska dochodziła do swego szczytu.

Myceny. Tyrynt, Troja.

Wykopaliska, poczynione przez S c h l i e m a n n'a pozwalają nam w należyty sposób ocenić pałace myceńskie i zrozumieć to zbyt koczownicze życie, które wewnątrz nich prowadzili ich panowie. Feodálni ci władcy, żyjący przeważnie z rabunków tak, jak nasi seniorowie z czasów średniowiecznych, nie wahali się, aby napadać na kupców, przejeżdżających w pobliżu ich pałacu. Zamieszkiwali oni wraz z całą rodziną i służbą potężne warownie, zwykle wybudowane na wzgórzu, panującym nad płaszczyzną, gdzie w razie niebezpieczeństwa mieli zapewnione bezpieczne schronienie poza murami cyklopowymi. Przyczepione, jak gniazda orle na skałach nad płaszczyznami, warow-

nie ich mogą być słusznie uważane, jako pałace królów, lub książąt. Mur cyklopowy zrobiony z ogromnych kamieni, nagromadzonych bez żadnych spojeń bronił je od zewnątrz. Wjazd z płyt kamiennych prowadził do głównej bramy dla wozów wojennych. Czasami nawet tak, jak w pałacu w Tyryncie trzeba było przebyć podwójny szaniec, aby dotrzeć do wnętrza warowni. Naokół roztaczały się wspaniałe ogrody, poprzecinane strumykami, gdzie sadzono wino, oliwki, granaty, pomarańcze, grusze, jabłonie, figi, a nawet i jarzyny (groch,

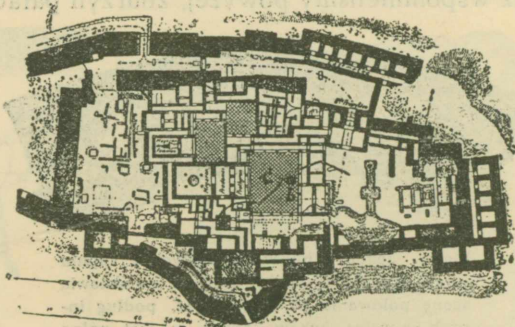

Fig. 8. Plan pałacu i warowni w Tyryncie: na górze i po lewej stronie wjazd; linja kropkowana „0” oznacza drogę, którą trzeba podążać, aby dotrzeć do podwórca wewnętrznego (c), gdzie wznosi się mégaron; ciemny kwadrat znajdujący się poniżej, oznacza miejsce, gdzie znajdował się pokój kąpielowy z kanalizacją, odprowadzającą wodę na zewnątrz; powyżej „mégaronu” znajdują się apartamenty niewiast, pod. Doerpfeld.

fasola, cebula), kwiaty. Po przejściu przez podwójny wał ochronny znajdujemy się na podwórzu wewnętrznym, wyłożonym płytami kamiennymi i otoczonym kolumnami. W pobliżu wejścia znajduje się zwykle ofiarny ołtarz, gdyż mieszkanie pana jest zwykle również ośrodkiem kultu; w tym miejscu właśnie Agamemnon poświęca swoją córkę Ifigenję pod nóż najwyższego kapłana Kalhassa. Naprzeciw głównego wejścia wznosi się pałac, zupełnie odmienny od pałacu kreteńskiego. Jedynie fundamenty są kamienne, cała zaś reszta budowli zrobiona jest z drzewa, pokryta od wewnątrz wypaloną gliną, wokół sal przy suficie znajdują się ornamenty inkrustowane ze

szkła niebieskiego, a czasami, jak w Knossos ściany pokryte są frezkami. Niektóre fragmenty zachowane w pałacu w Tyryncie wskazują nam, że walki byków są również zachowane, a artyści myceńscy są godnymi następcami kreteńczyków w dziedzinie malowania zwierząt. Musimy przyznać zresztą, że sztuka myceńska jest jak gdyby dalszym ciągiem sztuki kreteńskiej — w każdym razie ewolucja jej idzie głównie w kierunku motywów dekoracyjnych bardziej geometrycznych, a więc zbliża się do sztuki doryckiej, zaniedbując potrochu studia nad naturą.

Za cechę charakterystyczną pałacu myceńskiego może

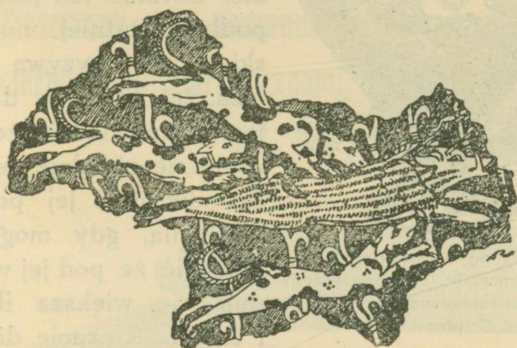

Fig. 9. Freski z Tyryntu przedstawiające polowanie na dziki: scena ta pełna życia była zapewne wykonana przez artystę kreteńskiego, pod. Glotz.

być uważana sala męczyzn lub „*mégaron*“, do której dochodzi się przez „*vestibulum*“ i portyk. Jest to sala duża prostokątna, posiadająca po środku ognisko, gdzie płonie wieczny ogień, otoczona czterema kolumnami, podtrzymującymi sufit. Ten ostatni posiada zwykle otwór, zasłonięty kopułą, która ochrania ognisko przed deszczem, co nie przeszkadza jednak, że otwór ten wystarcza dla oświetlenia i wentylacji sali. Dach o dwóch stokach zastępuje taras kreteński. Około ogniska, na którym przygotowywano posiłek, ustawione były stoły dla gości. To w „*mégaron*“ odbyła się słynna, a zarazem ohydna uczta, podczas której *Thyest* podawał bratu swemu *Atreuszowi* członki jego własnych dzieci, tutaj również *Orest* zabił swoją matkę *Klitemnestrę*, a *Odyseusz*

i T e l e m a k pozabijali ubiegających się o rękę P e n e l o p y. W sąsiedztwie z „mégaron“, ale bez bezpośredniej komunikacji, gdyż zaznaczyć musimy, że jedynym wejściem były drzwi główne, znajdowały się apartamenty

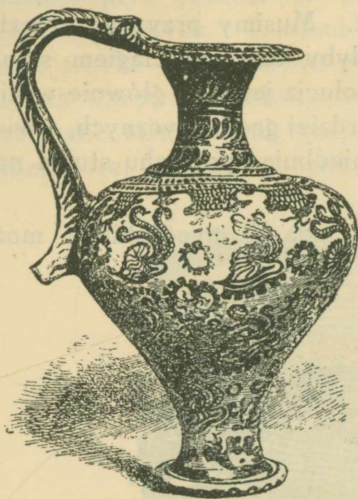

Fig. 10. Dzbanek myceński gliniany: tak jak na Krete ornament jest zapożyczony z fauny morskiej (argonauta) pod. Perrot i Chipiez

kobiet. W „gynaeceum“ żyje małżonka otoczona pięknymi brankami, które są jednocześnie niewolnicami, służącymi i konkubinami, a obowiązkiem ich jest utrzymywanie całkowitego domu, oraz szycie, tkactwo i gotowanie. Ubranie ich jest wykonane podług ostatniej mody kreteńskiej. Pan wzywa do swego łóża, te, które w danej chwili jemu odpowiadają, żona jego nie czuje się zupełnie tem dotkniętą; odwrotnie jej powaga rosła z chwilą, gdy mogła się poszczycić, że pod jej władzą znajduje się większa ilość kobiet i dzieci. Uczucie damy tuszo-

wało zazdrość. Liczba i piękność branek liczona była, jako najgłówniejsze bogactwo bohatera, z drugiej strony jednak wię-

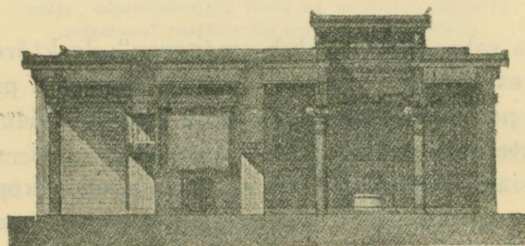

Fig. 11. Przekrój pionowy „mégaronu“ jednego z odrestaurowanych pałaców myceńskich pod. Perrot i Chipiez.

zy małżeńskie są niemniej świętymi i pan otacza swoją małżonkę szacunkiem i miłością, czyniąc wszystko, co by mogło ją uszczęśliwić. Żona odwdzięcza się swemu Panu wiernością, wystawioną czasami na różnego rodzaju próby. Jednej Kli-

SONERYL

ŚRODEK NASENNY I UŚMIERZAJĄCY

Stosowany przy bezsenności, powodowanej
cierpieniami neuralgicznymi, reumatycznymi
i t. p.

Rurka zawiera 20 tabletek po 0,10 g.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS i SYN
SP. AKC.— WARSZAWA

GARDENAL

**Środek uspokajający
przeciwnerwicowy.**

Stosowany przy padaczce
i wszelkich stanach
podniecenia.

Rurki po 20 tabl. à 0,1 g.

Przemysłowo - Handlowe Zakłady Chemiczne

LUDWIK SPIESS I SYN

Sp. Akc.

WARSZAWA

m e n e s t r z e ileż przeciwstawić można wiernych małżonek: P e n e l o p a, jako wierna żona staje się przyśłowiową, a w pałacu w Tyrent sam J o w i s z nic nie mógł zrobić ze słodką A l k m e n ą i zdobył ją jedynie podstępem, przybierając postać jej męża. Miłość była jedynym wonczas uczuciem głębokim, które odczuwali ci ludzie pierwotni.

Z wewnętrznego podwórca szereg krętych kuliarów pozwala dojść do różnych sal, które służyły, bądź jako pokoje, bądź jako magazyny. Jedną z nich najbardziej nas interesującą, była *łaźnia*, która komunikowała się zarówno z drzwiami wejściowymi, jak i z vestibulum „mégaronu” Gość mógł być najpierw przeprowadzony do pokoju kąpielowego przed zjawieniem się u króla. Łaźnia w Tyryncie została całkowicie zachowana. Podłoga jest zrobiona z jednego odłamu wapniowca,

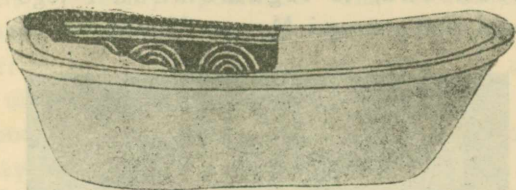

Fig. 12. Część wanny, zrobionej z gliny garncarskiej, pochodzącej z pokoju kąpielowego pałacu w Tyrynt pod. Schliemann.

mierzy 4 metry szerokości i 3 długości i ma średnio 70 cm. grubości, ciężar przekracza 20000 kilogramów. Podłoga ta jest wygładzona i ślizka; na niej ustawione są bardzo grube wanny z gliny wypalanej, przypominające formą nasze. Na nieszczęście zachowała się nam jedynie część takiej wanny. W Mycenach woda była nagromadzona w zbiorniku wyłobionym w skale, pochodziła zaś ze źródła Perseia, połączonego za pomocą kanałów cyklopicznych. Oprócz tego specjalne rynny kamienne kwadratowe, założone jedna na drugą, odprowadzały brudną wodę nazewnątrz pałacu.

Przy opisywaniu tej sali kąpielowej przychodzi nam na myśl obraz mityczny; gdy strudzony A g a m e m n o n właśnie w jednej z takich sal kąpielowych brał kąpiel, aby wypocząć, a zdrajca E g i s t e u s z, którego potężny król uważał za całkowicie sobie oddanego człowieka, zarzucił na niego ciężką

sieć, zakończoną kuleczkami z ołowiu i z której on nie mógł się wyplątać. Łatwo na tle tym wyobrazić sobie jego wiarolomną żonę Klytemnestrę, która, chcąc pomścić swoją

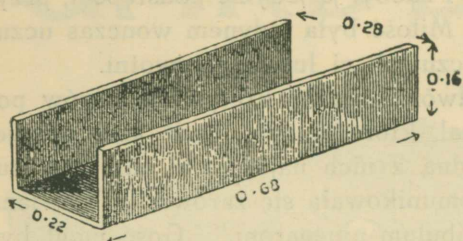

Fig. 13. Jedna z rynien glinianych, służących do odprowadzania wody z pokoju kąpielowego w pałacu w Tyrynt. pod. Schliemann.

córkę Ifigenję, zabija brutalnem cięciem topora swego dzielnego męża. Poezje Eurypide-sa, Sofoklesa, Eschyle-sa i Racina, przychodzące nam na myśl, wywołują wspom-nienia tej krwawej tra-gedji Achidów. Jeżeli będziemy się opierać na

zdaniu Pausaniana, to Agamemnon i jego towarzysze byli pogrzebani pod murami Mycen. Możemy sobie zatem wy-

Fig. 14. Maska złota znaleziono w grobowcu w okolicy Mycen i przypisywana przez niektórych królowi Agamemnonowi. pod. Schliemann.

obrazić wzruszenie, które wstrząsnęło Schliemann'em, gdy udało mu się odkopać grobowiec w Mecynach — grobowiec, otoczony takim niezwykłym szacunkiem w czasach starożytnych — i gdy znalazł w nim około piętnastu szkieletów, pokrytych złotem. Maski złote pokrywały niektóre twarze, a jeden z tych szkieletów

przedstawiony przez nas na rys. 16, był najprawdopodobniej szkieletem króla królów. Zbroje pozłacane, broń ozdobiona złotem, niezliczona ilość diademów, drogocennych kamieni i biżuterji, a nawet i specjalne ozdoby złote, nieznanie już dzisiaj, a które noszono przy płaszczach, wskazywały, że grobowiec ten stanowczo był tym, o którym mówi *Pauzania*n. Zresztą znalezione wazy myceńskie z gliny, oraz wiele kubków ze złotem wskazują, że musimy mieć do czynienia z potężnymi panami i władcami. Z jakiej więc racji mielibyśmy się wahać co do autentyczności grobu *Agamemnona*?! Wszystko przemawia raczej za tem, że grobowiec odkryty przez *Schliemann*a jest grobowcem potężnego króla — utwierdzają nas jeszcze w tym mniemaniu wszystkie źródła, które przekazali nam starożytni. Lecz mimo całej miłości i szacunku, jakie możemy posiadać dla starożytnej Grecji, wstrząsa nami dreszcz zgrozy na samą myśl o tych czasach, gdzie śmierci można było oczekiwać zewsząd i że ze smutkiem stwierdzić możemy, że jeśli *Agamemnon* i jego towarzysze spoczywają pod temi kosztownościami, to tylko, dlatego, że za życia byli oni strasznymi rozbójnikami; śmierć więc ich jest zasłużoną karą za ich zbrodnie. Ten krótki opis pałacu myceńskiego, oparty na badaniach *Schliemann*a, pozwala nam lepiej rozumieć *Iljadę* i *Odyseję*, gdyż pałace *Priama*, *Alcynusa*, *Ulyssa*, *Menełausa* i *Kirki* były zbudowane podług tego samego planu. Budowle te wszystkie tworzą owe ramy podstawowe, gdzie odgrywały się najrozmaitsze epizody, opowiadane i przekazane przez podania i mity, w których my obecnie będziemy się starali wydobyć to wszystko, co mogło posiadać jakąkolwiek wartość dla naszych badań w dziedzinie medycyny.

PODANIA.

Bogowie, którzy odgrywali pewną rolę w stosunku do rozwoju medycyny.

Od chwili zjawienia się Achajczyków na ziemiach Tesalii, bogowie i bohaterowie zamieszkali podług ich wierzeń najwyższą górę Olimp. Bogowie ci, jako twór psychiki ludz-

kiej, wyrosłej ze społeczeństwa, którego podłoże staraliśmy się poprzednio przedstawić, nie odznaczali się tą wysoką etyką, jaką w chwili obecnej musieliby posiadać. Wiarołomstwo, nieczystość obyczajów, gwałt, a nawet i zezwierzęcenie było również z dobrym skutkiem praktykowane przez te istoty, najwyższe, które nawet nie cofały się, podług wierzeń, od potwornych zbrodni. Olimp legendarny nie miałby nic do pozazdroszczenia Sodomie i Babilonowi pod względem demoralizacji obyczajów. Niektórzy bogowie odznaczali się jednakże mądrością i na szczęście, jeżeli można się tak wyrazić, między najlepszymi byli, zajmujący się specjalnie medycyną.

Fig. 15. Apollo Belwederski posąg starożytny z muzeum watykańskiego podł. Ménard.

Apollo, syn Jowisza i Latony, brat bliźniaczy Artemidy, bóg słońca, był lekarzem bogów. Nazywano go *Poeon* i był on powszechnie uważany za ojca Eskulapa, boga medycyny, był on zarazem najstarszym bóstwem w Grecji, czczony, jako symbol medycyny. Pochodzi on w prostej linii od Amon Ra egipskiego, również boga słońca, a którego świątynia w Heliopolis może być bezsprzecznie uważana, jako najstarsza i największa szkoła medyczna w Egipcie.

Apollo jest zwykle przedstawiany, jako symbol piękności męskiej, jest to najpiękniejszy z bogów, kojarzący z jednej strony męskość wieku średniego i piękność młodych. Spotykamy nawet rzeźby, wyobrażające Apollina z głową kobiecą. Jest on dla starożytnych inkarnacją ideału piękna fizycznego i moralnego i z tego powodu właśnie może być zupełnie słusznie uważany, jako bóstwo specjalne, związane z psychiką grecką. Zwykle w rękę trzyma lirę albo łuk, ten ostatni służy mu do wysyłania strzał ludziom dla ukarania ich za występki, chorobami lub epidemjami. Z drugiej strony jest on również i tym, który

REMEDIUM SEDATIVUM- -HAEMOSTATICUM

(Extr. Viburni composit.)

Środek
przeciwkrwotoczny,
stosowany wzamian

Extr. Hydrastis
Canadensis.

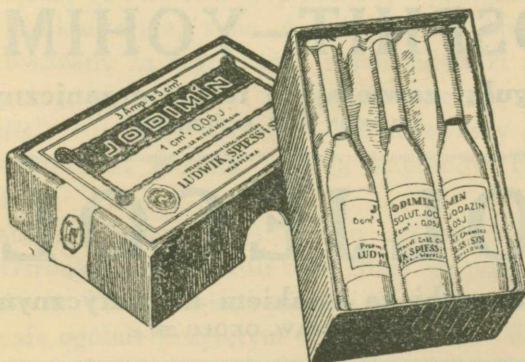
Flakony po 20 i 100 g.

JODIMIN

Jod Aethylenimin. $1 \text{ cm}^3 = 0,05 \text{ g. jodu.}$

Wskazanie:

Wszelkie przy-
padki, gdzie
wskazana jest
kuracja jodowa.

Pudełka
zawierają
3 amp.
po 5 cm.³

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS I SYN, Sp. Akc. — WARSZAWA.

PHOSPHIT

Organiczny związek fosforu,
otrzymywany z nasion oleistych.

PHOSPHIT-CAPSULAE

W PUDEŁKACH ZAW. 30 KAPS. po 0,25 g.

PHOSPHIT-PULVIS

W SŁOJKACH ZAW. 10 g. PROSZKU.

LACTOPHOSPHIT

Mączka cukrowa, zawierająca
0,4 % fosforu organicznego.

PUSZKI BLASZANE po 200 g. i 400 g.

PHOSPHIT SACCHAR. GRANUL.

Ziarenka cukrowe zawierające
0,4 % fosforu organicznego.

FLAKON ZAW. 100 g.

PHOSPHIT-YOHIMBIN

Pigułki zawierające fosfor organiczny.

FLAKON ZAW. 60 PIGUŁEK.

OLJECOL

Tran rybi ze smakiem aromatycznym.

FLAKON ZAW. OKOŁO 250 g.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS I SYN, SP. AKC. - WARSZAWA.

władny jest choroby i epidemie odsunąć od ludzkości, gdyż starożytni wierzyli, że zbawcze promienie słońca, którego Apollo jest bogiem, niszczą zarodki chorób i przyczyniają się do rozwoju roślin medycznych, które przywracają utracone zdrowie. Jako bóstwo medycyny, Apollo zwykle jest przedstawiony ze zmiętymi u swoich nóg, gdyż zgodnie z podaniem, zmięta ma wyobrażać strasznego Pyton'a, który ściga swoją matkę Letonę i za to został przebity jedną ze strzał Apollina. Zmięta może być uważana jako uosobienie emanacji zgnilizny, wychodzącej z ziemi; słońce zaś niszcząc staje się środkiem przeciwdziałającym gorączkom i przywracającym zdrowie. Najślawniejszym odtworzeniem Apollona Pytyjskiego jest Apollo Belwederski, jedno z największych dzieł rzeźby greckiej, które w chwili obecnej znajduje się w muzeum Watykańskim. Ze wszystkich świątyń greckich, świątynia w Delfach, poświęcona Apollinowi, była najpiękniejszą, najbogatszą i najbardziej poważaną. Ze wszystkich części świata starożytnego zwracano się do świątyni delfijskiej po radę w najważniejszych sprawach; wyrocznia delficka bowiem była poczytywana za nieomylną. Uważano powszechnie Delfy za środek ziemi, a kamień otoczony, nazwany „*omphalos*” miał wskazywać punkt najwyższy globu. Kamień ten stał się później symbolem bóstwa Apollina; odnajdujemy go nawet u stóp rzeźby, wyobrażającej twórcę medycyny Eskulapa, syna Apollina. Apollo był powszechnie uważany za tego, który zapoznał ludzi z boską medycyną, i z tego powodu był on często czczony pod nazwą „*Jatromantis*”. Nic więc dziwnego, że najwyższy rozkwit medycyny greckiej jest główną zasługą kapłanów Eskulapa, syna Apollina.

Zaznaczyć musimy, że Apollo był nawskroś bóstwem doryckim. Ośrodkiem jego kultu była zdaje się początkowo dolina Tempijska w Tessalii, skąd później zostaje przeniesiony do Delf i staje się ogólnie przyjętym w całej Grecji. Widzimy więc stąd, że Grecy od czasów najbardziej starożytnych przypisywali wielkie znaczenie zbawczym promieniom słońca i śmiało możemy twierdzić, że helioterapia była już stosowana w Grecji zupełnie tak samo, jak obecnie.

Djana.

Djana, albo Artemida, siostra Apollina, pochodzi z tego samego środowiska co i Apollo. Jest ona boginią księżyca, tak jak jej brat — słońca. Jako bogini egipska Izis posiada ona na głowie półksiężyc, a jako Neith — inna postać Izis — czuwa nad porodami. Starożytni bowiem wierzyli, że istnieje ścisły związek między zmianami księżyca, a fizjologią płciową kobiet, to znaczy, że dotyczyło to zarówno menstruacji jak ciąży i porodów. Z tego widocznie powodu poświęcona jej

Fig. 16. Artemis lucifera,
pod. Witkowskiego.

Fig. 17. Ilitja, podług monety
z Aegion.

była roślina „*Artemisia vulgaris*”, używana od czasów najdawniejszych, jako środek leczniczy w chorobach kobiecych. Pod nazwą „*Artemisia lucifera*” Djana była uznana za opiekunkę podczas ciąży — przedstawiano ją w takich razach z pochodnią w ręku, jako symbol życia.

Ilitja.

Możnaby w niektórych wypadkach utożsamić Djane z Ilitją, córką Junony, dziką dziewczką, która w Grecji była najstarszą i istotną boginią porodów i którą większość kobiet wzywało dla uspokojenia bólów porodowych. Ją również, jak

Artemidę światłodajną (*lucifera*), przedstawiono, trzymającą w ręku pochodnię i jak *Neith* zawsze zasłoniętą woalem. Starożytni sami, zdaje się utożsamiali te dwie boginie, o czym świadczy ta wspaniała modlitwa, którą my zapożyczamy z hymnów ofiarnych: „Wysłuchaj mnie o cudowna bogini — demonie o tysiącach nazw, która przychodzisz ukoić cierpienia porodowe, w miłych tobie związkach małżeńskich. Opiekunko kobiet, która kochasz dzieci, łagodna i miła, czuwająca nad porodami, *Protyraja*. Zawsze obecna przy ludziach, strażniczko dzieci, przyjaciółko niemowląt! Ty zamieszkująca domy wszystkich i urządzająca uczty weselne. Niewidoczna Ty! Pomagasz tym, które rodzą, Ty, która przychodzisz z pomocą podczas bólów i cierpień, Ty jesteś tą radością płodności. *Ilitjo*! Ty, która pomagasz w spełnianiu tego bolesnego obowiązku. Ty jesteś jedyna. Ukojeniem ludzi! jesteś Tą, którą wzywają kobiety, gdy cierpienia ich stają się nie do zniesienia. *Artemido, Ilitjo* cudowna! *Protyraja* usłysz mnie cudowna! Daj mnie dzieci i zachowaj je, gdyż Ty jesteś jedyną opiekunką wszystkich nas”.

W rzeczywistości jednak były dwie boginie *Ilitji*, które matka ich *Junona*, uświecająca związki małżeńskie, wysyłała do kobiet cierpiących. Jedna z nich była dobrze czyniąca, druga źle. Hymn Homera, dotyczący *Apollina* delfickiego posiada ustęp, dotyczący *Ilitji*, która będąc posłuszna rozkazom swojej matki *Her*y nie opuściła przez 9 dni i nocy góry *Olimpijskiej* i przez to przeszkodziła rozwiązaniu ciąży u *Latony*, doprowadzona w końcu przez *Iris* — boginię tęczy — do *Delos*, pozwala w końcu na szczęśliwe przyjście na świat *Apollina* i *Artemidy*. Zobaczmy później, że również *Ilitja* była wysłana przez *Herę*, aby nie dopuścić do rozwiązania *Alkmeny* podczas przyjścia na świat *Herkulesa*.

Junona.

Junona, siostra i żona *Jowisza*, opiekunka małżeństw. Z powodu swojej córki, również *Junona*, lub *Her*a była wzywana od czasu do czasu w chwili urodzin. Rola *Junony* jednak stopniowo nabiera coraz większego znaczenia; i w Rzymie. *Junona*, znana pod imieniem *Lucyny*, wystę-

puje jako bogini porodów, a nawet jako ta, która opiekuje się karmieniem piersią niemowląt.

M i n e r w a albo **A t e n a**, bogini mądrości i wiedzy, była również czasami używana dla opiekowania się zdrowiem. Utożsamia się ona wówczas z córką **E s k u l a p a** pod nazwą **Minerwy** — **Higjei** i jest jak tamta przedstawiona, jako karmiąca żmiją. Istniał jeden posąg Ateny na **A k r o p o l u**, który zdaje się był wzniesiony z powodu zarazy 430 roku, jako podziękowanie opiekunce Aten za zwalczanie epidemji. Zwracamy jednak uwa-

Fig. 18. Minerwa-Higja, płaskorzeźba starożytna z muzeum w Pio-Clementin, pod. Ménard.

Fig. 19. Odwzorowanie w marmurze posągu Ateny wzniesionej przez Fidjasa na Parténonie.

gę, że nie trzeba identyfikować żmiji **E s k u l a p a**, która pije z ręki **H i g j e i** — ze żmiją, którą się zwykle znajduje u stóp **M i n e r w y**, jako symbol „autochtonomji” jak to ma miejsce na sławnej rzeźbie **F i d j a s z a**¹⁾

¹⁾ Niektórzy autorzy uważają również **Merkurego**, jako jedno z bóstw medycznych. Wierzono bowiem, że on zapoznał ludzi z własnościami rośliny przeczyszczającej „mercurialis”. Posiadała ona (roślina) podług **Plinjusza** ciekawą własność; jeżeli kobieta chciała urodzić chłopca, wystarczyło jej wypić trochę wina z suszonych winogron, do którego wміszała kwiaty męskie rośliny „mercurialis”, odwrotnie kwiaty żeńskie przyczyniały się do urodzenia córki.

Bohaterowie.

W okresie myceńskim pojawili się również liczni bohaterowie i pół-bogowie, między którymi znajdziemy również kilka bóstw medycznych. Byli to zwykle książęta, którzy z powodu swoich wiadomości medycznych stawali się dla swoich poddanych wielkimi dobroczyńcami, wdzięczność zaś tych ostatnich była tak wielka, że po pewnym czasie ludzie ci czcili ich, jako bóstwa.

Melampjusz. Około roku 1400 przed Nar. Chr. w pałacu Tyrynt żył książę egipski Proetus, panujący nad Argolidą, po zamordowaniu swego teścia Danaos'a. Ożeniony ze swoją kuzynką Hypermnestrą miał z nią trzy córki: Lysippę, Ifinoe i Ifianassę, które jednak z powodu zbyt długiego celibatu zwarzjowały, twierdząc, że są przemienione w krowy, przebiegały one posiadłości swego ojca, wydając płaczliwe ryki i pozwalaly sobie na najgorsze występki. Proetus zawezwał swego lekarza Melampjusza, który prawdopodobnie również pochodził z Egiptu, jak król i królowa. Melampjusz zgodził się leczyć królowny, ale pod warunkiem, że w razie przywrócenia im zdrowia Proetus odstąpi mu połowę swego królestwa. Król uważając, że warunki są co najmniej wygórowane, nie chciał się zgodzić i Melampjusz opuścił dwór królewski. W kraju jednak kobiety zaczęły opuszczać swoje domostwa i błądziły wraz z córkami Proetusa, zupełnie nagie po lasach. Wobec tego, kobiety te nie pielęgnowały swoich ciał zupełnie i dostawały choroby skórnej i głowy ich pokryte były dużymi wrzodami, które sprawiły okropne cierpienia, włosy wypadały im w kilku miejscach, a cała skóra pokryta była owalnemi wyrzutami barwy czarnej". Zastanawiano się długo jaką wydać diagnozę co do tej choroby, przypuszczano, że kobiety te zachorowały na trąd, syfilis lub ekzemę, zdaje się nam jednak, że było to prędzej zawszenie i strupnie. W każdym razie zmartwiony Proetus zawezwał raz jeszcze swego lekarza, ale Melampjusz tym razem zażądał za uleczenie $\frac{2}{3}$ królestwa. Proteus zgodził się na to i leczenie rozpoczęło się. Melampjusz wysłał najpierw do lasów

młodych i silnych mężczyzn, którzy, tańcząc i krzycząc przeraźliwie, zmusili kobiety do opuszczenia lasów i gór i do udania się do miasta Sycionu, które znajdowało się mniej więcej na 10 staj. Te gwałtowne ćwiczenia fizyczne podziałały od razu uzdrawiająco na chore histeryczki. *Melampjusz* zaś oprócz tego kazał im pić mleko kozie, działające cokolwiek czyszcząco przez dodanie rośliny „ciemniernik” (*helleboris niger*), którą one miały zwyczaj żuć. Z tego właśnie powodu starożytni nadali tej roślinie nazwę „*Melampodium*” i datuje się odtąd stosowanie tej rośliny w celach leczenia obłądu. Pozostało więc tylko *Melampjuszowi* i wyleczyć kobiety z ich choroby skórnej, kazał on im się wykąpać w ciepłym źródle, które uważano za leczące trąd. Księżniczki były uzdrowione, a *Proetus* wierny swojej obietnicy podzielił swoje królestwo na dwie części i jedną oddał *Melampjuszowi*, a nawet ożenił go z *Ifiure* swoją córką, która została pierwsza wyleczona, co prawdopodobnie również przyczyniło się do jej zupełnego wyzdrowienia. Potomkowie *Melampjusza* panowali w Tyrencie przez całe dziesięć pokoleń. Jest to pierwszy przykład, który przytoczyliśmy, gdy lekarz staje się królem, będziemy mogli jednak zacytować więcej takich przykładów w dalszym ciągu niniejszej pracy.

Melampjusz posiadał jednak jeszcze większe ambicje; jak zresztą wszyscy Egipcjanie, lubił on uchodzić za czarnoksiężnika. Służący jego, znalazłszy razu pewnego gniazdo młodych żmij w dębie przynieśli mu je, on zaś kazał je hodować bardzo starannie. Otóż jednego dnia podczas snu żmije okręciły się około szyi *Melampjusza* i oczyściły mu uszy swymi śpiczastymi języczkami. *Melampjusz* po przebudzeniu wykorzystał to zdarzenie i oświadczył, że od tej pory rozumie on zupełnie dobrze mowę zwierząt. Odnajdujemy tutaj wspomnienie kapłanów — lekarzy staroegipskich, którzy, aby wzbudzić podziw w swoich chorych, posługiwali się żmijami. Zdarzyło się, że do *Melampjusza* zgłosił się niejaki *Ifiklus* i skarżył mu się, że nie może mieć dzieci, prosząc jednocześnie o radę; podczas rozmowy sęp wzniósł się nad ich głowami i *Melampjusz* powiedział, że sęp ten oznajmił mu, jakie należy zastosować

PHOSPHIT

Organiczny związek fosforu, otrzymywany z nasion oleistych.

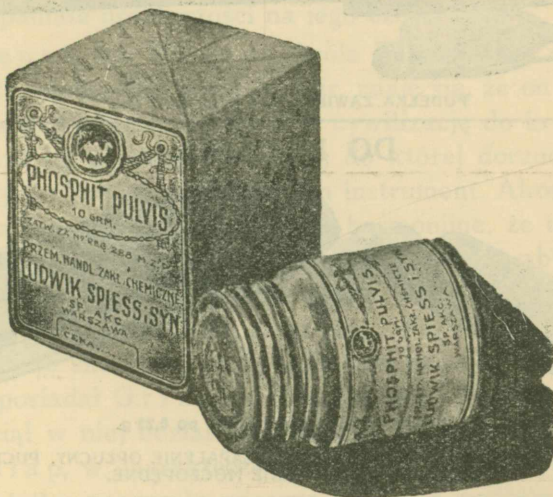
PHOSPHIT-

CAPSULAE

w pudełkach 30 kaps. po 0,25 g.

PHOSPHIT-

PULVIS

w słoikach po 10 g.

WSKAZANIA: Skrofuły, Choroba angielska, Gruźlica, Niedokrwistość, Blednica, Wyczerpanie fizyczne i umysłowe, Ozdrowienie, Ciąża, Okres karmienia.

DAWKOWANIE: 3 razy dziennie po 0,25 g.

Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne
Ludwik Spiess i Syn, Sp. Akc. — Warszawa.

NOWY ŚRODEK MOCZOPĘDNY

TECARIN

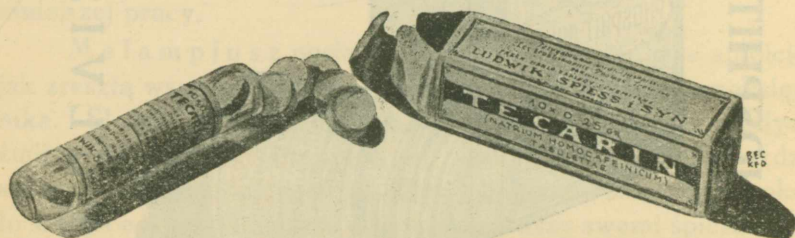
HOMOKOFEINIAN SODOWY

DO ZASTRZYKIWAŃ

PUDEŁKA ZAWIERAJĄ 5 amp. po 2 cm.³

DO ŁYKANIA

RURKI ZAWIERAJĄ 10 tabl. po 0,25 g.

WSKAZANIE: CHOROBY NEREK, ZAPALENIE OPŁUCNY, PUCHLINA BRZUSZNA, DZIAŁANIE MOCZOPĘDNE.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN

SP. AKC. — WARSZAWA

leczenie; kazał *Ifiklusowi* odnaleźć nóż zagłębiony w pień drzewa, oderwać od niego rdzę, pomieszać ją z winem i pić ten środek podczas dziesięciu dni. Rzeczywiście skutek był nadzwyczajny — *Ifiklus* miał syna, którego nazwał *Podark* (to znaczy o „lekkich nogach“). Widzimy więc, że użycie wody żelaznej, jako środku wzmacniającego, znane jest od najdawniejszych czasów starożytnych. Jeżeli mamy wierzyć *Herodotowi*, dzięki *Melampjuszowi* rozpowszechnił się również kult dla *Bachusa*, który pochodzi od Fenicjan. Inni jednak twierdzą, że *Melampjusz* pod nazwą *Dionisiaka* i *Falloforjusza* przeszczepił jedynie z Egiptu do Grecji uroczystości na cześć *Izidy* i *Oziris*a, gdzie jak wiadomo kult fallusa odgrywał wielką rolę. Poddani *Melimpjusz*a przez wdzięczność dla niego za liczne uzdrowienia, oraz za zaprowadzenie wspaniałych zabaw, zaliczyli go w poczet półbogów i wzniesli mu świątynię w *Mégarze*, gdzie od tej pory corocznie miały miejsce wspaniałe uroczystości na jego cześć.

Orfeusz, syn *Oeagra*, króla *Tracji*. *Orfeusz* panował około wieku XIII przed N. Chr. zdaje się, że on może być uważany za tego, który wprowadził cywilizację do kraju. Poeta i muzyk grał on głównie na cytrze, do której dorzucił jeszcze dwie struny do 7, które posiadał ten instrument. Akordy wydawane przez ten instrument były tak harmonijne, że uspakajały dzikie zwierzęta, drzewa pochylały swoje konary, aby je lepiej uchwycić, a wiatry specjalnie tak wiały, aby później zanieść je w świat; rzeki wstrzymywały swój bieg. Przenośnie te poetyckie, tak dobrze skonstruowane, wskazują nam jak wielki talent muzyczny posiadał *Orfeusz*. Podczas słynnej wyprawy *Argonautów* wziął w niej udział jako muzyk, gdzie również przebywał *Eskulap*, w charakterze lekarza. Dzięki muzyce *Orfeusza* na statku panowała wieczna zgoda, a podbite plemiona nic nigdy nie mogły mu zrobić. Później udał się do Egiptu, gdzie kapłani *Heliopolis* zaznajomili go z medycyną i magią. Wróciwszy do *Tracji* stworzył on na wzór misterjum egipskich *sektę orfistów*, która rozpowszechniła się i dotarła do *Peloponezu*. Była to doktryna filozoficzna zbliżona do filozofii *Pytagorasa*, którą zajmujemy się później; członkowie tej sekty wierząc jednak

w metempsychozę powstrzymywali się od pokarmów mięsnych, aby nie jeść ciał swoich krewnych. Również zakazane im było zjadanie jajek, jajko bowiem, podług wierzeń egipskich, było uważane za początek wszystkich istot żyjących. Medycyna jego jest ściśle zapożyczona od medycyny kapłańskiej staro-egipskiej. Poematy, które jemu są przypisywane, zawierają głównie inkantacje i formułki magiczne, znajdujemy jednak w nich również kilka wiadomości z jego terapii. Z roślin zna on tylko styraks, który ma pomagać przy porodach, jak również myrtę i szafran, które potęgują męskość, oraz przyspieszają rozwiązanie ciąży. Głównymi jednak jego środkami są drogie kamienie: kryształ skalny — leczy reumatyzm, galactitus powiększa wydzieliny mleczne, agat — jest głównym środkiem przeciw febrze i powiększa siłę fizyczną u mężczyzn, a zapał miłosny u kobiet; lepidot przeciwdziała newralgii; opal jest cudownym środkiem na osłabienie wzroku, spowodowanego częstym płaczem; kamienie zawierające żelazo namagnetyzowane zaleca się kobietom bezpłodnym, zabezpieczają one ponadto przed zjadliwymi gadami, przywracają słuch, oraz zapał miłosny u mężczyzn; agat (węgiel smolny) reguluje menstruacje u kobiet, ale również osłabia zapał u zakochanych. Orfit jest niezawodnym środkiem przeciwko ukąszeniu żmij jadowitych; korał ochrania przed wściekлизną i niszczy larwy much zrodzonych na wrzodach, a w końcu kto by się mógł spodziewać, że róg jelenia przyczynia się do nierozdzielności związków małżeńskich i leczy od ołysienia. Te proste wyszczególnienia wskazują nam dostatecznie jak medycyna Orfeusza zbliżała się do tej, którą posiadali kapłani staroegipscy, tembardziej jeszcze, że jak uprzednio zaznaczaliśmy, były zawsze stosowane w połączeniu z formułkami magicznymi, oraz z inkantacją.

Orfeusz uważał, że lekarz powinien być zarazem dobrym magikiem i dopiero w takim razie staje się on równy bogom. Posłuchajmy lepiej jak on sam określa lekarza: „Żadna choroba nie zjawi się do jego domu... słodkie i młode dziewczę, płożące miłością, będzie mu towarzyszyć w zabawach na łożu małżeńskim..... Bezlitośni złodzieje uciekać będą przed nim nawet gdy będzie odbywał samotną drogę. Kiedy zechce, będzie znał

wszystkie myśli nawet najtajniejsze ludzi, które oni ukrywają w swoich umysłach; będzie on umiał unieszkodliwiać żądło gadów niebezpiecznych. Ja jego nauczę leczyć ludzi dotkniętych warjactwem, i najrozmaitszymi chorobami; wypędzać dusze umarłych, które uciekły z czarnego Erebu, zabawiają się w szkoderzenia śmiertelnym“.

Orfeusz miał zresztą okazję zastosowania swoich wiadomości medycznych: pewnego dnia, gdy żona jego Eurydika uciekała w dolinie tampejskiej, przed atakami miłosnemi pasterza Aristeusza, została ukąszona przez żmiję. Nie wiemy czy Orfeusz leczył ją kamieniem magnetycznym, czy orfitem — faktem jest jednak, że w chwili, gdy zdawało mu się, że została ona uratowana — umarła. Na tle tym powstało naturalnie wymyślone przez poetów podanie, że Orfeusz poszedł szukać Eurydiki w podziemiach, aby ją stracić powtórnie. W tym jednak wypadku stał się on, jak głosi podanie, ofiarą własnej niecierpliwości i nadmiernej miłości.

Mimo całego braku zaufania, z jakim w chwili obecnej odnosimy się do środków stosowanych przez Orfeusza, były one jednak przyczyną, że sława jego w Grecji była tak wielka, że po jego śmierci — został zamordowany przez trackie kobiety, które nie mogły go zmusić do zapomnienia swojej pierwszej żony — wzniesiono mu świątynię i oddawano cześć należną bogom.

Centaury-Chiron.

Chiron, który jest uważany za syna Saturna i nimfy Fyliry, żył również w okresie wyprawy Argonautów. Tessalczycy, którzy od bardzo dawna oswoili konie, aby móżdż się poświęcić polowaniu na byki, uważani byli przez sąsiadujące ludy za twory, które stworzone są z konia i człowieka, stąd powstała legenda o centaurach; — Chiron był jednym z nich. Mieszkał on w grotcie, położonej na stokach góry, posiadając wielką znajomość w posługiwaniu się łukiem, przepędzał cały czas na polowaniu, albo zbieraniu roślin w lasach i górach. Uważano go powszechnie za istotę, posiadającą całokształt wiedzy: polowanie, muzyka, astronomja, botanika, gimnastyka, magja i medycyna nie miały żadnych sekretów dla niego. Był on również ob-

znajmiony z wiadomościami, dotyczącymi własności ziół lekarskich; uczył on medycyny i chirurgii wielu z bohaterów takich,

Fig. 20. Orfeusz odwrócony przed wyjściem z podziemi. Merkurjusz przygotowuje się do porwania Eurydiki; płasko-rzeźba z muzeum narodowego w Neapolu, podł. Ménard.

była umaczana we krwi hydry lencejskiej (dzisiaj powiedzieliśmy — w wodach stojących — bagniskach, bogatych w bez-tlenowce takie, jak laseczniki „tétanus”). Ranny Chiron cierpiał bardzo i, mimo wszystkich środków, rana jego nie mogła się zagoić. Od tej pory wszystkie wrzody złośliwe nazywają się — „chirowskiemi”. Zrozpaczony Herkules leczył swego starego mistrza, przykładając tysiącznik pomorski (*centaurea centaurium*), gorzką roślinę, o której istnieniu dowiedział się od Chirona, a którą również Pliniusz Starszy radzi, jako środek służący do zabliźniania ran. Ale

jak: Herkules, Eskulap i Achilles. Grota jego może być słusznie uważana za szkołę medyczną w czasach bohaterów Grecji. Imię jego jak i słowo „chirurgja” pochodzi od słowa greckiego $\chiειρ$, które miało oznaczać rolę, wskazującą na jego zręczność. Jak Orfeusz, był Chiron cudownym muzykiem, leczył on niektórych chorych, grając im na lirze; żył on bardzo długo, lecz straszny wypadek zakłócił jego starość. Podanie głosi, że podczas wojny, którą prowadził przeciwko centaurom, Herkules zranił go przez nieostrożność jedną ze swoich strzał, która

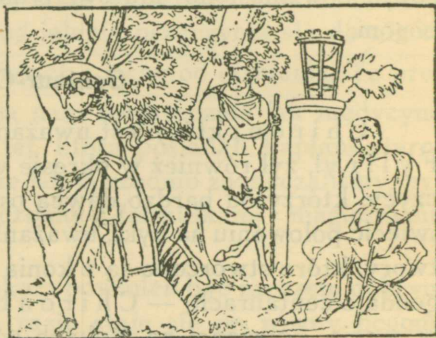

Fig. 21. Achilles i Eskulap studjący wraz z Centaurem-Chironem choroby umysłowe, pod, malowidła z Pompei.

EPARSENO

Preparat „132” D-ra Pomaret.

Utrwalony i jałowy roztwór Amino-arseno-fenolu, stosowany jako środek arsenowy przy leczeniu kły, sposobem zastrzykiwań domięśniowych.

WSKAZANIA:

Zamiast zastrzykiwań dożylnych w Arsenoterapii.

Opakowanie: Pudełko zawiera 5 ampulek po 1 cm.³

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN

SP. AKC. — WARSZAWA

NARSENOL

NOVARSENOBENZOL W TABLETKACH

POWLEKANYCH SPECJALNĄ MASĄ.

Preparat przeznaczony **do użytku wewnętrznego**
DROGĄ DOUSTNĄ, jako kuracja uzupełniająca
zastrzykiwania dożylnie w arsenoterapii.

WSKAZANIA :

Niedokrwistość złośliwa, Angina Vin-
centi, Choroby skórne, Zimnica, Fram-
boezja podzwrotnikowa, Czerwonka,
Upórczywe katary kiszek, Grypa.

OPAKOWANIE: Flakon zawiera 30 tabl. à 0,1 g.

Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne

LUDWIK SPIESS I SYN

Spółka Akcyjna — WARSZAWA

wszystkie środki okazały się bezskuteczne i nieszczęśliwy centaur w okropnych męczarniach zakończył życie. Po jego śmierci Jowisz przeniósł go do nieba, gdzie stał się on jednym z dwunastu znaków Zodiaka, a mianowicie, „strzelcem”. Piękne malowidło z Pompei przedstawia nam Chirona, nauczającego Eskulapa i Achillesa.

Herkules.—**Amfitrjon** syn **Alceji** i króla **Tyrintu** zaślubił **Alkmenę** córkę króla myceńskiego **Elektryona**. Podczas tego, gdy **Herkules** był na wojnie, aby pomścić morderstwo swoich szwagrów, zamordowanych przez synów króla **Elidy**, **Jowisz** przybrawszy jego postać, skorzystał z jego nieobecności i zjawił się u jego żony; cnotliwa **Alkmena** wzięła go za swego małżonka. **Amfitrjon**, wróciwszy nazajutrz, dowiedział się z niemałym zdziwieniem, że jakoby miał spędzić noc u boku swej żony — co było zupełnie fałszywem; dopiero wróżbita **Tiresias** wyjaśnił cały podstęp, a **Amfitrjon**, nie mogąc być zazdrosny o boga, znowu zamieszkał w pałacu swojej małżonki. Po tym wydarzeniu **Alkmena** miała dwóch synów: **Herkulesa**, syna **Jowisza** i **Ifiklesa**, syna **Amfitryona**. To, co nazywano podwójnem zapłodnieniem. W każdym razie rozwiązanie nie odbyło się bez trudności. **Juno** oburzona na nową zdradę swego potężnego małżonka, posyła swą córkę **Illitję**, aby utrudnić zjawienie się na świat dzieci. **Illitja** siedziała przez siedem dni i siedem nocy pod drzwiami pokoju, gdzie **Alkmena** wylała się w najokropniejszych bólach; — Bogini bowiem wystarczyło mieć skrzyżowane ręce i nogi, aby rozwiązanie nie mogło nastąpić. Dopiero pomysłowa służebna **Alkmeny** zjawiła się przed **Illitją** i oznajmiła jej, że **Alkmena** porodziła już dwóch synów, co w takie zdumienie wprawiło boginię, że powstała z miejsca, rozkrzyżowując ręce i nogi. **Alkmena** urodziła natychmiast i w taki sposób przyszedł na świat **Herkules** i **Ifikles**. Królowa jednak nie wiedziała, które z dzieci jest synem **Jupitera**, dopomogła jej w tem **Juno**, która za wszelką cenę, chcąc się zemścić wysłała **Merkurjusza** i kazała mu rzucić dwie żmije do kołyski dzieci. Gdy **Ifikles** zaczął przeraźliwie krzyczeć i płakać, **Herkules** złapał te dwa gady i zdusił je; po tym znaku **Amfitrjon** po-

znał odrazu, że Herkules nie jest jego synem. Syn Jowisza i Alkmeny interesuje medycynę z wielu powodów. Między innymi podlegał on chorobie *epilepsji*, którą nawet z tego powodu nazwano *świętą* i którą wówczas, zainteresowano się po raz pierwszy. Podług wierzeń dostawał on bardzo często ataków furji, która jednak nie była skutkiem uczt, bądź jakichkolwiek innych przyczyn.

W przystępie jednego z takich ataków podpalił swoje dzieci i zabił swoją żonę Megarę, wzięwszy ich za nieprzyjaciół; po dokonanych morderstwie i po przejściu ataku zupełnie nie zdawał sobie sprawy, że to on był sprawcą i bardzo głęboko odczuł ich śmierć. Właśnie z powodu tego pomieszania pojęć, i kompletnego zapomnienia czynu dokonanego, odrazu po jego spełnieniu, możemy twierdzić, że te symptomy są charakterystyczne dla wstrząsów mózgowych. W ciągu całego swego życia miał on wiele podobnych ataków, wynikiem których była zawsze zbrodnia. Z tego powodu Herkules przedstawiony nam jest, jako postać mitologiczna odstrasżająca, lecz musimy przyznać, że jego skrucha była wielka i że on odkupił swoje zbrodnie palotyczne przez zapal, z jakim szerzył naokół dobro. Całe swoje życie bowiem zużytkował na to, aby swoją wielką siłą bronić słabych i chorych. Jego siostrzeniec Jolaus, lecząc go z ataków, miał mu dawać do jedzenia mózdzki przepiórek, co miało się przyczynić do polepszenia jego zdrowia. Możemy to uważać, jako pierwszą próbę opoterapii. Zresztą wszyscy starożytni uznają za najlepszy środek w leczeniu epilepsji — mózdzek przepiórki — i przypuszczalnie z tego powodu później w świątyniach poświęconych Herkulesowi specjalnie składano ofiary z przepiórek. Lekarz Antycyr kazał pić Herkulesowi ciemiernik (*hellebor*), a polepszenie, jakie po zażyciu poczuł, jeszcze więcej przyczyniło się do rozpowszechnienia tego środka przeciwko obłądowi w czasach starożytnych.

Herkules może być również śmiało uważany za lekarza i higienistę. Zapominać nie trzeba, że był on również uczniem Chirona i że wraz z Eskulapem należał do wyprawy Argonautów. Między jego słynnymi chorymi, których leczył, pozwolimy sobie zacytować Alcestę, żonę Admetusa z, króla

Tessalji. Podanie głosi, że *Herkules* udał się po nią aż do podziemi, aby zwrócić ją jej mężowi.

Plutarch, który wydaje się bardziej wiarogodnym, opowiada, że *Herkules* wyleczył królową z choroby, która uważana była powszechnie za nieuleczalną. Głównie jednak za swoje prace na polu higieny *Herkules* zasłużył się współczesnym i przez wdzięczność został przez nich zaliczony w poczet bogów. On to bowiem oczyścił stajnie *Augjasza*, przeprowadzając przez nie bieg rzeki *Alfy*. W rzeczywistości wylewy rzeki pokrywały jej brzegi bagniskami i zarażały okolice swemi wyziewami. *Herkules* przedsięwziął ogromną pracę, mającą

Fig. 22. *Herkules* wspomagany przez *Jolauś*'a abija hydrę lerneńską, ryc. z kalkografii Louvru, pod. Mikołaj Poussin.

na celu wstrzymanie epidemii strasznej choroby, która panowała w *Elidzie*. To była najprawdopodobniej praca podjęta w celu osuszenia bagnisk; *Herkules* w ciągu swego życia bardzo często zajmował się podobnymi pracami. Czczono go w *Melicie*, przedmieściu *Aten*, za to, że miał on być tym, który przyczynił się do zwalczania epidemii, grasującej w tem mieście.

Wiadomo, również, że *Herkules* walczył w *Argolidzie* z hydrą, która zamieszkiwała bagniska lernejskie. Jak podanie głosi, straszna walka rozpoczęła się między bohaterem a hydrą, która obwijała się koło jego nóg; bohater, widząc że nie zwalczy tego potwornego wroga swoją maczugą, wziął sierp i zaczął ucinąć głowy hydrze, ale że one odrastały z chwilą odcięcia, wezwał swego wiernego towarzysza *Jolansa*, któremu polecił przypalać miejsca po odcięciu głowy wielką pochodnią i tym sposobem skutecznie przeciwdziałał odrastaniu jej. To jest

oczywiście podanie — rzeczywistość będzie nieco różna. Wiadomo, że bagniska lernejskie zajmowały wielki obszar i że ich wyziewy zaraźliwe dziesiątkowały ludzi zamieszkujących okolice sąsiednie. H e r k u l e s osuszył owe bagniska, kopiąc głębokie kanały, dla ułatwienia odpływu wody, a później podpalał 7 razy dla zniszczenia roślin i insektów, przyczyniających się do rozpowszechnienia zarazków; tym tylko można byłoby wytłoma-

Fig. 23. Majolika Gubbio z 1534 roku przedstawiająca przyście na świat Eskulapa; cięcie cesarskie robione przez Apollona na nimfie Coronis, pod. Holländer.

czyć podanie o siedmiogłowej hydrze. Możliwem jest również, że wygubienie ptaków na bagniskach Stymfalu było pracą tego samego rodzaju. Jeżeli H e r k u l e s dla tych powodów może być uważany za największego higienistę Grecji starożytnej, to bezsprzecznie miano największego lekarza należy przyznać drugiemu uczniowi Chirona Eskulapowi.

Eskulap.

Asklepios, lub Eskulap, zdaje się, że żył około XIII wieku przed Nar. Chr. H o m e r nie uważa go zupełnie za boga, a ceni w nim jedynie największego lekarza epoki. Był on

ACNYL

Szczepionka lecznicza przeciwtrądzikowa

**LECZENIE TRĄDZIKÓW
ZWYKŁYCH I POWIKŁANYCH.**

Pudełko zawiera 6 ampulek

PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

**Ludwik Spiess i Syn, Sp. Akc.
WARSZAWA.**

A P L E X I L

**SZCZEPIONKA ZAPOBIEGAWCZA PRZECIWKO
== POWIKŁANIOM PŁUCNYM GRYPY. ==**

Szczepienia osób zdrowych w środowisku zaka-
żonem. Leczenie chorych przed wystąpieniem
powikłań płucnych.

Pudełko zawiera 2 ampułki.

LITERATURĘ WYSYŁAMY NA ŻĄDANIE.

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE
LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc.
WARSZAWA.

księciem Triikka i Ilkony, miast tessalskich, położonych na stokach gór Pinda. Uważano go powszechnie za wynalazcę: środka przeciw hemoroidom, sondy dla badania ran, opatrunku z bandażu i szarpi, w końcu sposobu leczenia złamań i zwichnięć. Co się tyczy jego środków leczniczych, to składały się one głównie z roślin, które wstrzykiwał pod skórę, a których właściwości poznał u Chirona. Używał on jednak również rozmaitych formułek magicznych w swojej praktyce lekarskiej i sądził narówni z Orfeuszem i Chironem, że muzyka jest doskonałym środkiem, uzdrawiającym i uspokajającym choroby.

Jeżeli można wierzyć Galienowi, to również i Eskulap może być uważany za twórcę podstawowych pojęć higieny; aby żyć długo i cieszyć się dobrym zdrowiem, należało podług niego zachować wstrzemięźliwość, uprawiać ćwiczenia ciała, takie, jak gimnastyka, biegi piesze i konną jazdę. Z czasem jego postać, jako człowieka zatarła się i został on podniesiony do rzędu bogów przez wdzięczność ludzi, którzy umieszczając go na Olimpie, uznali go za syna Apollina i boga medycyny.

Postaramy się teraz choć w krótkich słowach zapoznać z podaniem, opowiadany przez poetów. Kilka jest podań, dotyczących jego przyścia na świat, podamy jednak to, które jest najbardziej rozpowszechnione, i które głosi, że Eskulap był synem nimfy Koronis i Apollina. Nimfa, będąc w ciąży już miała jakoby zdradzić boga z jednym ze śmiertelników. Artemisa chcąc pomścić swego brata zabiła niewierną jedną ze swoich strzał. Ale Apollo chcąc uratować dziecko, otworzył brzuch matki od razu po jej śmierci i w taki sposób urodził się Eskulap za pomocą tak zwanego cięcia cesarskiego. Ta operacja była już drugą, znaną w starożytności: pierwszej miał dokonać Merkurjusz na Semeli i spowodować przyście na świat Dionizosa.

Wyszktałceniem Eskulapa zajmował się Chiron, który jego nauczył leczenia ran i właściwości chorób umysłowych, to znaczy wszystkiego tego co posiadała ówczesna chirurgia i medycyna. Później wziął on udział w wyprawie Argonautów, gdzie spotkał się z Herkulesem i Orfeuszem. Księżęta greccy byli chorzy na najrozmaitsze choroby, Esku-

la p wyleczył ich wszystkich, nic więc dziwnego, że po powrocie do Grecji sława jego było ogromna. Odtąd uzdrawiał on tylu ludzi, że przerażony *Pluton*, z powodu braku mieszkańców podziemi, poprosił *Jowisza* o zabicie *Eskulapa* piorunem. Po śmierci przyznano mu cześć boską.

Eskulap jest zwykle przedstawiony, jako człowiek w sile wieku, brodaty, noszący dość długie włosy, na których czasami

Fig. 24. Eskulap, posąg marmurowy z muzeum narodowego w Neapolu: na prawo przedstawiona jest laska węzowa, na której on się wspiera, na lewo zaś „omphalos”, odbitka Alinari'ego.

nosił przepaskę i twarz jego łagodna i poważna przypomina w wielu razach twarz *Jowisza*. Ubrany jest zwykle w płaszcz zarzucony na lewe ramię w taki jednak sposób, że prawe ramię oraz pierś jest odsłonięta. Stopy obute ma w sandały. Wspiera się zawsze na lasce, około której owija się wąż. Opowiadają, że, odwiedzając razu pewnego mieszkanie jednego ze swoich pacjentów, *Eskulap* zobaczył u swoich stóp węża i że ów gad owinał się około jego laski. Takie jest prawdopodobnie pochodzenie *laski węzowej*, którą uważają za symbol medycyny. Często się jednak zdarza, że jest ona utożsamiana z laską heralską *Merkurego*, która niema nic wspólnego z medycyną, jest jedynie symbolem kupców i wysłanników. U stóp boga znajdujemy bardzo często „*omphalos*” delficki — kamień święty *Apollina*. Kult bowiem *Eskulapa* może

być słusznie uważany, jako zrodzony z kultu *Apollina*.

Apollo, jako ojciec przelał wprost na swego syna wysłuchiwanie próśb chorych i leczenie ich. Zobaczymy zresztą zupełnie wyraźnie, że w Epiradjum — centrum kultu dla *Eskulapa* — *Apollo* również odbiera hołdy składane jego synowi. Z żoną swą *Epioną* (ukoicielka) *Eskulap* miał dwóch synów, *Podalirjusza* i *Machaona*, oraz 4 córki *Aigleę*, *Jaso*, *Panaceę* i *Higjeę*. Najbardziej znana jest *Higjea*, która stała się do pewnego stopnia

boginią zdrowia. Uchodziła ona bowiem za boginię, która doradza ludziom wybór pokarmów, koniecznych dla zdrowia, zaleca dietę i przestrzegając ludzi przed chorobami, przyczyniała się do zmniejszenia pracy ojcu. Przedstawiają ją zwykle, jako piękną i młodą dziewczynę z czołem opasanym diademem i trzymającą w ręku miseczkę, z której pije wąż. W wielu miastach panował zwyczaj, że kobiety poświęcały jej swoje włosy i ubierały w nie jej posąg. Na posągach Eskulap jest często przedstawiany w towarzystwie swojej córki i swego młodego asystenta *Telesfora*. Ten ostatni jest uosobieniem genjusza wyzdrowieni a opiekuna rekonwalescentów. Przedstawiają go zwykle w postaci dziecka, ginącego zupełnie w wielkim płaszczu (*casula*), którego kaptur jest podniesiony i przykrywa mu głowę.

Fig. 25. Higja, Eskulap i Telesfor według monety z Nicei.

Wężę odgrywały wielką rolę w kulcie Eskulapa, były to zwierzęta specjalnie mu poświęcone. Wąż, jako bóstwo Ajopskie, był rzeczywiście symbolem przepowiedni, a z drugiej strony z tego powodu, że zmieniał skórę, a więc odmładzał się — był emblematem zdrowia. Kapłani egipscy otaczali go głębokim kultem, ale w Grecji straszny wąż Cobra zmienił się na niewinne jaszczurki, które kapłani Eskulapa będą używali, jak zobaczymy później do najrozmaitszych oszustw medycznych.

Strabon, zgodnie z większością Greków, uważa Tessalię, jako ośrodek, z którego wyszedł kult Eskulapa. Miasto Trika miało dać początek i tam znajdowała się najstarsza świątynia poświęcona Eskulapowi. Z pomiędzy późniejszych świątyń poświęconych temu bogowi Epidarium stanie się największą i najwspanialszą i do końca okresu pogaństwa będzie centrum jego kultu. Eskulap mimo swego pochodzenia stanie się bogiem Epidarium, tak, jak jego ojciec Apollo, bogiem Delt. W późniejszych czasach specjalne świątynie zostaną mu wzniesione jak w Atenach (V wiek), a nawet w Rzymie (III-ci wiek), ale Epidarium nie przestanie być nigdy stolicą religijną kultu dla Eskulapa.

Podalirjusz i Machaon.

Dwaj³ synowie E s k u l a p a, wykształceni przez swego ojca w sztuce medycyny; w chwili wybuchu wojny trojańskiej zaciągnęli się do armji greckiej w charakterze lekarzy. Odnajdziemy ich później, prowadząc studja nad medycyną u H o m e r a.

Fig. 26. Machaon i Podalirjusz, podł. starożytnej kamel.

M a c h a o n wszedłszy do Troi na słynnym koniu, był zabity przez E u r y p i l e s a, króla Mysji, który przybył z pomocą Pryjamowi. Miał on pięciu synów, którzy byli wszyscy lekarzami i zamieszkiwali w różnych częściach Grecji.

P o d a l i r j u s z, zaś powracając z Troi, zaskoczony przez burzę, wyrzucony został na wybrzeże Karji. Był on pierwszym lekarzem, jak głosi podanie, który stosował puszczenie krwi i wyleczył tym środkiem córkę królewską z ciężkiej choroby. Po uzdrowieniu jej, poślubił ją i otrzymał w posagu Chersones Knidy. Synowie jego byli również lekarzami i zamieszkiwali Małą Azję oraz wyspy sąsiadujące. Potomkowie P o d a l i r j u s z a i M a c h o n a utworzyli rodzinę świecką Asklepiadów, która miała zaszczyt liczyć między swemi członkami wielkiego H y p o k r a t e s a, niezaprzeczonego ojca medycyny.

WYDAWNICTWA.

„Wychowanie Fizyczne”, kwartalnik, poświęcony higienie szkolnej i kształceniu cielesnemu w domu, szkole, armji i stowarzyszeniach, red. nacz. Prof. E. Piasecki, Poznań 3, Chelmońskiego 20. Opuścił prasę Nr. 1 rocznika VII, który zawiera między innemi sześć prac, odczytanych w Sekcji Wych. Fiz. XII Zjazdu Lek. i Przyr. Pol. w Warszawie (pióra D-rów: Ossowskiego, Szumana, Macieszy, Mitkiewicza, Krajewskiego, prof. Gimn. Dregiewiczza, artykuły z zakresu organizacji i metodyki ćwiczeń, oceny nowych książek, streszczenia cenniejszych artykułów w czasopiśmie zagranicznych, relacje z posiedzeń Lekarzy szkolnych, sekcji w. i. T. N. S. W. XII Zjazdu Lek. Przyr. Pol. Sprawozdania z święta sportowego młodzieży i sportu polskiego, notatki bibliograficzne, kronika i t. p.

Wydawca: Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne Ludwik Spiess i Syn, Sp. Akc.—Warszawa.

REDAKTOR Dr. S. OTOLSKI.

Odbito czcionkami Drukarni Wzorowej, Warszawa, Długa 20. Tel. 416-60.

OVO - LECITHINE - BILLON

jest znakomitym środkiem odżywczym i wzmacniającym.

WSKAZANIA:

Wszystkie postacie anemji. Wszelkie stany wyczerpania fizycznego i umysłowego. Ciąża we wszystkich jej okresach. Okres karmienia u matek. Niedorozwój u dzieci. Rekonwalescencje. Zaburzenia w zakresie nerwów błędnego i sympatycznego. Fosfaturja etc.

DRAŻETKI

po 0,05 g.; 4 do 6 dziennie (dla dzieci 2 do 3).

GRANULKI

po 0,1 g. w łyżeczce od kawy; 2 do 3 łyżeczek dziennie (dla dzieci 1 do 2).

INJEKCJE

(domięśniowo po jednej dziennie).

Les Établissements POULENC FRÈRES — PARIS.

Skład Główny na Polskę:

Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne
Ludwik Spiess i Syn, Sp. Akc. — Warszawa.

STOVAIN

**Chlorowodorek dwu-etylo-amino-
-benzoilo-pentanolu.**

Nie powoduje bólu głowy, nudności ani omdleń.

Najmniej toksyczny ze wszystkich środków znie-
czulających, miejscowo działający równie silnie.

Ampułki z roztynem jałowym:

dla znieczulenia miejscowego,

dla znieczulenia rdzeniowego,

dla celów dentystycznych,

Stovain w tabletkach

po 0,002 g.

Zapalenia jamy ustnej i gardzieli.

Les Établissements POULENC FRÈRES — PARIS

Skład główny na Polskę:

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS I SYN, Sp. Akc. — Warszawa.

TOCHLORINE

(PARATOLUENSULFOCHLOROAMINA).

Daje rozczyzny przeciwnilne bezbarwne, pozbawione zapachu, niejadowite, nie ścinające i nie strącające białek surowiczych.

*****

Stosowanie zewnętrzne:

Przemywanie głębokich ran. Opatrunki ran powierzchownych. Przemywanie cewki i t. p.

*****

Stosowanie wewnętrzne:

Dezynfekcja przewodu pokarmowego i t. p.

Les Établissements POULENC FRÈRES.—PARIS.

Skład główny na Polskę:

Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne

LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc.

WARSZAWA.

GONACRINE

(Chlorowodorek dwu-amino-metylo-akrydyny).

Energiczny środek odkażający, przewyższający pod względem bakterjobójczym białkany srebra.

Działania wybiórcze na gonokoki.

WSKAZANIA: Śluzoropotok, Zapalenie macicy.
(Głębokie przemywania roztworem 1:4.000).

Les Établissements POULENC FRÈRES — PARIS

SKŁAD GŁÓWNY NA POLSKĘ:

PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN, SP. AKC.

WARSZAWA.

CONACRINE

Środek odkażający
bakterjobójczy.

Wskazania:

Śluzoropotok, za-
palenie macicy

Opakowanie:

Proszek krystaliczny (Sposób
użycia w bro-
szurze).

TOCHLORINE

Wewnętrzny i ze-
wnętrzny środek od-
każający.

Przemywanie ran
głębokich cewki
m o c z o w e j, jak
również dezyn-
fekcja przewodu
pokarmowego.

Proszek
(Sposób użycia
w broszurze).

OVO - LECITHINE BILLON

Środek odżywczy
i wzmacniający.

Neurastenja, fos-
faturja, wycień-
czenie, rekonwa-
lescencja, niedo-
krwistość.

Drażetki
Granulki
Iniekcje.

Literaturę wysyłamy na żądanie.

Les Établissements POULENC FRÈRES.—Paris.

SKŁAD GŁÓWNY NA POLSKĘ:

PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE ZAKŁADY CHEMICZNE

LUDWIK SPIESS i SYN, Sp. Akc.

w Warszawie, ul. Daniłowiczowska 16.

A.0229

NOVARSENOBENZOL BILLON

KIEŁA, DUR POWROTNY, ANGINA VINCENTI, ŻÓŁTACZKA WEIŁA, ZIMNICA.

Ampułki po: 0,15—0,30—0,45—0,60—0,75—0,90 g. i do celów weterynar. po: 1,5—3—4,5 g. w pudełkach po: 1, 10 i 50 ampulek.

PROPIDON

Buljonowa szczepionka młeszanaka według prof. Deibela.

NEO-DMEGON

Szczepionka lecznicza przeciwgonokokowa.

NEO-DMESTA

Szczepionka lecznicza przeciwgronkowcowa.

NEO-DMETYS

Szczepionka lecznicza przeciwkrztuścowa.

ACNYL

Szczepionka lecznicza przeciwtrądzikowa.

APLEXIL

Szczepionka zapobiegawcza przeciw powikłaniom płucnym grypy.

STOVARSOL

Płyny preparat zapobiegający zakazaniu kłtę.

EPARSENO

Preparat „33” D-ri Pomarń. Rozczyn Amino-arseno-tenolu z glukozą.

NARSENOŁ

Novarsenobenzol w tabletkach, powlekanych specjalną masą.

LUALTOL

Sol. Natrio-kal. Bismutolarytic. Kłta we wszystkich okresach. Zakazania krętkowe.

BISMUTH-CHININ. JODAT.

10% in ampullis. Kłta we wszystkich okresach. Zakazania krętkowe.

LITERATURĘ WYSTAWIANY NA ŻĄDANIE!

Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne

LUDWIK SPIESS I SYN

Sp. Akc. Warszawa